

BRIGADA U BIHAĆKOJ OPERACIJI

a) Uništenje ustaškog garnizona u Ličkom Petrovom Selu

Na obodu prostranog polja približljivo uz padine nevelikog grebena Čelopek (tt. 528) - Krnjakov Vrh (k. 540) neposredno pod prevojem koji spaja planine Plješevicu i Malu Kapelu uvuklo se, kao da se skriva, Ličko Petrovo Selo. Ovo malo mesto do rata je bilo sedište isto tako male opštine, u kojoj su ustaše počinile jedan od najgnusnijih i najmasovnijih zločina.⁹⁷ U ustaškim planovima ovo mesto je imalo višestruki značaj. Za tadašnje prilike bila je to značajna raskrsnica puteva na pravcu Bihać - Slunj odakle je, preko prevoja Prijeboj, vodio najkraći put u severoistočnu Liku i dalje prema Gospiću, odnosno Otočcu. Služilo je, ne samo kao jak taktički oslonac u odbrani Bihaća i okoline, već i kao pogodna i sigurna osnovica za povremene upade u srpska sela severoistočne Like i južnog dela Korduna. Odnosno za zamašnija ofanzivna dejstva u tim pravcima. Stoga su ustaše držanju i odbrani ovoga mesta poklanjali punu pažnju, držeći tokom leta u njemu dovoljno jake snage.

Pošto je u odbrani Bihaća imalo jednu od ključnih uloga ono, razume se, ni u napadu na Bihać nije moglo biti zaobiđeno. U Ličkom Petrovom Selu nalazio se najjači ustaški garnizon u spoljnoj odbrani Bihaća. Stoga je, u planovima Operativnog štaba za Bosansku krajinu njemu od početka pridavan odgovarajući značaj. Odluku za napad na Bihać doneo je Vrhovni štab 18. oktobra 1942. godine, obavestivši odmah o tome Operativni štab za Bosansku krajinu i Glavni štab Hrvatske. Uz uputstva i sugestije Vrhovnog štaba, planiranje i pripremu bihaćke operacije vršio je Operativni štab za Bosansku krajinu, a u njegovom prvobitnom planu od 19. oktobra, zauzimanje ustaškog garnizona u Ličkom Petrovom Selu bilo je rezervisano za ličke brigade.⁹⁸ U pripremu i planiranje bihaćke operacije od početka je bio uključen Glavni štab Hrvatske, a uz njega i štab 1. operativne zone Hrvatske. Oni su, prema tome, i odlučivali o podeli zadataka svojim brigadama u okviru jedinstvenog plana napada na Bihać, što je ušlo u jedinstvenu zapovest za napad na Bihać koju je izdao Operativni štab za Bosansku krajinu kao neposredni rukovodilac tog složenog napada. Nema sumnje da je štab 1. operativne zone, za uništenje ustaškog garnizona u Ličkom Petrovom Selu, odredio 2. ličku brigadu još dok je ona žnjela uspehe po Kordunu, a možda i baš zbog toga. U vezi s tim još čudnije i neopravdanije izgleda odluka daje ona pred tako važan zadatak, umesto da joj se omogući koji dan predaha i odmora, olako sa marša ubačena u nepripremljen napad na Rakovicu, u kome je uz neuspeh pretrpela i znatne gubitke. No, i ove nedaće kao i sve ostale, 2. brigada je stoički podnela.

97) U ovoj maloj opštini pred rat je živelo 4.500 stanovnika, od toga oko 70% Srba i oko 30% Hrvata. U toku leta 1941. godine ustaše su na najsvirepiji način, na raznim stratištima od Bihaća do Jadovnog u Velebitu uništile 887 mladih ljudi, među kojima i dosta žena (M. Rapajić, Vojnoistorijski glasnik br. 5/1965, »Kotar Korenica i kotar Udbina u NOB. ...« Historijski arhiv u Karlovcu, 1979. str. 1069-1089).

98) Mišo Leković: »Bihaćka operacija«, VII, 1972, Beograd, str. 29-52.

Da bi stigla na vreme, ona je čim se izvukla iz neuspelog napada na Rakovicu, krenula u naporan noćno-dnevni marš, po bespuću vukući topove, da bi se u toku 1. novembra prikupila u rejonu: sela Prijeboj, Sorića Krčevina, Matića Krčevina, odakle će sutradan krenuti u napad.⁹⁹ Na ovom predahu učinjeno je sve da se borci dobro nahrane i bar malo opuste i odmire. Ostale pripreme za ovaj napad počele su nekoliko dana ranije. Još 27. oktobra, sa Korduna, naloženo je načelniku štaba 1. operativne zone u Korenici da sa područnom četom osigura ovaj prostor, da pripremi dovoljno hrane, da do 31. oktobra prikupi 150 zaprežnih kola za prevoženje materijala ako napad uspe, da pripremi inženjersku četvu za rušenje mostova na Korani, da privuče vod tenkova (dva tenka) i da pripremi auto-vod za evakuaciju materijala.¹⁰⁰ Tako su, do pristizanja brigade, sve ostale pripreme bile pri kraju ili već i završene.

Druga lička brigada imala je da uništi ustaški garnizon u Ličkom Petrovom Selu i posedne Zeliavu i Balievac, da spreči neprijateljski prodor od Slunja preko Drežnik Grada, odnosno od Gospića i Otočca prema Bihaću. Tokom dejstva trebalo je uspostaviti vezu sa krajiškim jedinicama oko Zavolja (kod zapadnih kuća sela Vučjak), sa 4. kordunaškom brigadom u rejonu Izačića, kao i sa 1. ličkom brigadom u rejonu Rastovača, Zaklopača, Arapov Dol gde se ova povratkom sa Korduna imala prikupiti u toku 2. novembra.¹⁰¹ Od izvršenja njenog zadatka umnogome je zavisio ishod borbe za Bihać. Određeno je da napad počne 2. novembra 1942. godine u 23 časa.

I u planovima ustaškog pukovnika Stjepana Tomičića, zapovjednika 4. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (brigade)¹⁰², i svih ostalih snaga u Bihaću i okolini, Ličko Petrovo Selo imalo je jednu od najvažnijih uloga u odbrani Bihaća i okoline. Zbog toga je u njega smeštena 31. ustaška bojna. Ova bojna jačine 679 vojnika sa jakim posadama u Ličkom Petrovom Selu (gde joj je bio i štab) i Rakovici, a manjim posadama u obližnjim selima, uz saradnju sa oružnicima i ustaškom milicijom po selima, uspešno je kontrolisala celokupno područje između Bihaća i Slunja, vršeći povremene ispade u ustanička srpska sela.¹⁰³

S obzirom na to da partizanske snage, tokom leta, na tom prostoru nisu preduzimale značajnija borbena dejstva, ustaše su se na njemu osećale sigurne, čak samouverene. Smatrajući da se partizani neće usuditi napasti ta uporišta, pogotovo ne Ličko Petrovo Selo pa i Rakovicu, oni u tim mestima nisu ni preduzimali neko temeljitije fortifikacijsko uređenje za odbranu. Zadovoljavah su se time da ojačaju izvesne zidane zgrade, iskopaju poneki rov, improvizuju bunkere (obično od suvozida) i to je uglavnom bilo sve. Zamašan napad jakih partizanskih snaga na Rakovicu i okolinu, noću 29/30. oktobra, donekle je utupio njihov

99) Početak napada na Bihać je tri puta odlagan. Najpre je predviđen za 29. oktobar, poraeren za 1. novembar, da bi počeo 2. novembra. (M.Leković, citirano delo, str. 51-76; AVII, k. 1467a, br. reg. 27/6).

100) AVII, k. 801, br. reg. 37/3 39/3, k. 1467a, br. reg. 15/6, k. 1468, br. reg. 29/5.

101) AVII, k. 1467a, br. reg. 25/6. Mićun Sakić, članak u knjizi »Lika u NOB-u 1942«, VIZ, Beograd, 1971. str. 577-581.

102) Dotadašnji ustaški Ličko-krbavski zdrug (sastava: 1, 2, 3. lička ustaška bojna) u Bihaću (stvoren od takozvane Ličke legije), preformiran je 7. septembra 1942. godine u 4. stajaći djelatni zdrug (pri čemu su i bojne dobile nove nazive) sastava: 31. ustaška bojna u Ličkom Petrovom Selu (sa 2. satnijom u Rakovici), 32. ustaška bojna u Bos. Krupi (sa 2. satnijom u Cazinu), 33. ustaška bojna (glavnina 4. satnije na Udbini). Osim ovih u sastav je ušla i 19. ustaška bojna od ranije u Bihaću, kao i 1. satnija 5. ustaške bojne (tada u Gospiću) iz koje će se razviti 34. ustaška bojna u Gospiću kad to odobre Italijani. Bihać je određen za privremeno sedište zdruga, kasnije će preći u Liku u Gospić. (AVII, k. 135, br. reg. 1/31-1, k. 114, br. reg. 7/24-1). Ustaška bojna se sastojala od: stožera, stožerskog sata (sastava: stožer, izviđački vod, dojavni vod, opkoparski vod, zdravstveni skup, pomoćni ščet), 4 streljačka sata (svaki po 4 voda), bacački vod, topnički vod (retko su ga imale). Popunjena do formacije bojna je imala oko 1.000 ljudi, a satnija oko 200 ljudi. Retko su bile ovako popunjene, ali su još rede padale u brojnom stanju, bojna ispod 500, a satnija ispod 150 ljudi. (AVII, k. 114, br. reg. 1/15-3).

103) Pored već pomenutog ispada dveju satnija 31. bojne koje su 6. oktobra upale u sela Močila i Jarak i pobile preko 200 duša, zapalile 25 kuća (AVII, k. 14, br. reg. 8/1-30) bilo je tokom leta nekoliko ispada u prostor Prijeboj - Plitvička jezera.

optimizam i samouverenost, ali ih je istovremeno uverio u rešenost stanovništva u tim selima da ih sledi i odlučno pruža otpor napadu partizana. Ako je, rezonovali su oni, oko 170 pomoćnih oružnika, u stvari naoružanih seljaka, samo puškama i sa po jednim puškomitraljezom i minobacačem, uspelo odoleti napadu jedne jake partizanske brigade punih 12 časova, sve do pristizanja pojačanja, onda zaista nisu videli razloga za uznemirenost. Uspeh je sigurno znatno ohrabrio ustaše i milicionere, podigao njihov borbeni moral i pojačao uverenje da u svakoj situaciji mogu izdržati dok im ne stigne pomoć, a ona će stići sigurno. No, da su nagoveštenu opasnost shvatili i ozbiljnije, nisu imali vremena da u stvorenoj koncepciji odbrane nešto temeljitije menjaju i popravljaju.

Izgleda da zapovjednik 31. ustaške bojne, ustaški satnik Zličarić, kada je organizovao za odbranu Ličko Petrovo Selo to najvažnije uporište koje mu je povereno da brani, nije mnogo razbijao glavu da pronikne u taktiku napadača, da shvati i realno oceni njegove mogućnosti i sposobnosti, pa je napravio krupnu taktičku grešku koja gaje odvela u poraz. Za uspešnu odbranu ovog mesta bilo je neophodno obezbediti sigurno i trajno držanje prvenstveno Čelopeka koji je dominirao selom na svojim padinama, a zatim i Krnjakovog vrha. A on je upravo sve to zanemario. Teško da nije shvatao taktički značaj ovih jakih i dominirajućih visova, ali da nije shvatao suštinu partizanskih dejstava, smelost do drskosti partizanskih jedinica da se provuku, ubace i pojave tamo gde se normalno ne očekuju. Verovatno je samouvereno zaključio da se jače partizanske snage neće usuditi ubaciti na ove jake visove, gde bi se našle ukfeštene između jakih posada u Ličkom Petrovom Selu i Vagancu. Ukoliko je uopšte dopuštao mogućnost napada na Ličko Petrovo Selo, očekivao gaje samo sa južne strane, od Plješevice. Ako bi taj napad bio jači i zamašniji, računao je na sigurnu i efikasnu pomoć iz Bihaća.

Čim je usledio napad, procene satnika Zličarića pokazale su se pogrešne, a njegova samouverenost neosnovana. Kada mu se ukazala prilika da se u to uveri bio je lišen mogućnosti da to i popravi. Za izvršenje poverenog mu zadatka, on je svoje snage rasporedio tako što je u Ličkom Petrovom Selu zadržao glavninu snagu: 3. ustašku satniju i vod (oko 50 domobrana) 14. satnije 12. domobranske pukovnije iz Bihaća - preko 200 vojnika. U Baljevcu je imao oko 100, u Zeljavi 40, u Vagancu oko 100 i u Drežnik Gradu oko 100 vojnika. U Rakovicu je smestio jaku 2. ustašku satniju od 243 vojnika, koju je samo pre nekoliko dana morao uputiti u Bihać, pa mu nije stajala na raspolaganju prilikom napada. Umesto nje tamo su se zatekli: vod 4. satnije 33. ustaške bojne, a vodu 2. satnije 32. ustaške bojne i roj (odeljenje) 31. ustaške bojne - svega oko 150 ustaša. Ovi delovi iz Bihaća, Cazina i Ličkog Petrovog Sela intervenisali su 30. oktobra povodom napada 2. brigade na Rakovicu i tu se zadržali. U Ličkom Petrovom Selu posada je uredila i posela za odbranu nekoliko tvrdih zidanih zgrada: crkvu, opštinu, školu, žandarmerijsku stanicu i poštu (kuća Slavka Šorka) i rovove mestimično iskopane ispod ivice sela. Ključne oslonce odbrane sela, Čelopek i Krnjakov vrh, neprijatelj je propustio da posedne jačim snagama, isturajući na njih osiguravajuće delove. Na Čelopeku je imao oko jedne desetine, a na Krnjakovom vrhu nešto jače snage ali sve je to bilo nedovoljno za uspešnu odbranu ovih važnih tačaka, što je vrlo brzo odlučilo ishod borbe.

Kada je stigao na Prijeboj štab 2. brigade se podrobno upoznao sa borbenim zadatkom i odmah je, mada nije raspolagao potpunijim podacima o neprijatelju, pristupio temeljitoj pripremi napada. U štabu je ozbiljno shvaćena sva složenost i odgovornost zadatka dodeljenog brigadi. Složenost zadatka ogledala se u tome što je trebalo istovremeno napasti više međusobno udaljenih objekata, a to je vodilo znatnom raščlanjivanju snaga i time umanjivanju udarne moći brigade. Odgovornost je proisticala iz činjenice što je izvršenje (ili neizvršenje) ovoga zadatka naineposrednije uticalo na ishod borbe za Bihać. Shvaćeno je takođe da je zadatak izraz poverenja u brigadu koja je u tome času imala oko 1.100 izvršnih boraca, trenutno izmorenih ali u hrabrosti i pregalaštvu dokazanih, sa 969 pušaka, 56 puškomitraljeza, 12 mitraljeza, 5 minobacača i uz podršku dva brdska

topa. Ukazano poverenje valjalo je opravdati. Štabu brigade (komandant Mićun Šakić, politkomesar Petar Babić) nije promakao izuzetan taktički značaj Čelopeka i Krnjakovog vrha u zauzimanju Ličkog Petrovog Sela, pa je za njihovo osvajanje upotrebio dva bataljona, pravilno ocenivši da se tu odlučuje o izvršenju glavnog zadatka brigade. Znalo se za posade na tim ključnim visovima, ali se nije znala njihova jačina. Bilo je dobro što se nije računalo na propuste neprijatelja, koji su stvarno postojali, već se grupisanjem snaga išlo na sigurno izvršenje zadatka. Pravilna je bila odluka da se napad na selo obezbedi sa po jednim bataljonom sa pravca Drežnika i Vaganca, odnosno od Bihaća, ništa ne prepuštajući slučaju. U skladu s tim 1. bataljon »Stojan Matić« (komandant Tomica Popović komesar Simo Mrda) upućen je da uništi posade u selima Zeljava i Baljevac, da uspostavi vezu sa krajiškom brigadom koja preko Zavalje napada Bihać i, potom da obezbedi pravac od Bihaća. Drugi bataljon »Ognjen Priča« (komandant Staniša Opsenica, komesar Jovo Bogdanović) i 3. bataljon »Mićo Radaković« (komandant Dragan Rakić, politkomesar Sava Dopuđa) upućeni su na izvršenje glavnog zadatka: osvajanja Čelopeka i Krnjakovog vrha i uništenje posade u Ličkom Petrovom Selu. Pada u oči daje za osvajanje Čelopeka upućen ceo bataljon, čime je nesmotrenost neprijatelja efektno iskorišćena. Četvrti bataljon (komandant Dušan Dotlić, komesar Petar Basta) upućen je da pročisti selo Rešetar, zatim da se razvije prema selu Vagancu i spreči intervenciju sa toga pravca. Jedna njegova četa zadržana je u brigadnoj rezervi u rejonu k. 751 (M. Zivulja). Vatrene položaji za topove određeni su na velikoj okuci puta zapadno od Petrova Sela, zadatak im je DIO da nepsorednim gađanjem ruše utvrđene zgrade u mestu ukoliko se borba produži u toku dana.¹⁰⁴⁾ Kao što se vidi snage za izvršenje glavnog zadatka i snage za obezbeđenje potpuno su jednake, a što se u ovoj prilici pokazalo pravilnim. Uostalom, za glavni zadatak - neposredni napad na uporište - nije se ni moglo upotrebiti više snaga od dva bataljona.

U toku 2. novembra, dok su u bataljonima jugozapadno od k. 751 (Mala Zivulja) vršene vojne i političke pripreme, komandant brigade je sa starešinama jedinica sa pomenute kote vršio izvidanje neprijateljske odbrane, precizirao zadatke, načine napada i sadejstva pri osvajanju pojedinih objekata. Kao i obično, posebna pažnja je obraćena zadacima i načinu dejstva jurišnih grupa koje su imale zadatak da, uz podršku automatskih oruđa, iurišem osvajaju najjače otporne i vatrene tačke neprijatelja. Na partijskim i skojevskim sastancima i konferencijama borci su upoznati sa težinom i važnošću izvršenja zadatka koji je, s obzirom na masovne ustaške zločine, sam po sebi dobijao elemente odmazde. Sama činjenica da se ide na uništenje ustaša garantovala je puno zalaganje svakog borca u izvršenju zadatka, bez obzira na okolnosti. Kako su u brigadi, sa malim izuzecima, bili sve Srbi a među njima mnogi iz ovih sela, politički radnici su morali više truda uložiti da uvere borce u potrebu pravilnog odnosa prema hrvatskom stanovništvu, nego u podsticanje boraca na borbenost što je bilo unapred zajamčeno. U tome pogledu njihovi naponi su urodili plodom. Bili su to časni i svesni borci, mada je među njima bilo mnogo onih čije su porodice ustaše uništile ili prepolovile; nije zabeležen nijedan pokušaj osvete nad nedužnim stanovništvom.

Ustaše su se osećale sigurnim, komotno su se ponašali, nisu ni slutili opasnost, slabo su izvidali pa nisu ni primetili da se priprema napad. Bataljoni su padom mraka, iz polaznih rejona oko Prijeboja, određenim pravcima neprimećeno prilazili njihovim položajima i već oko 23 časa prelazili u napad. Prvi bataljon je iz Sorića Krčevine preko k. 680 - k. 401 (Vrtline) upao u Zeljevu i Baljevac i bez većih napora rasterao ustašku posadu koja se razbežala. Pre svanuća je došao u vezu sa 3. krajiškom brigadom. On je time svoj zadatak i izvršio, pošto iz Bihaća kasnije nije bilo nikakve intervencije. Četvrti bataljon je neopaženo pro-

104) Zb. V-9, d. 9. 175, AVII, k. 15, br. reg. 27/1-21, 15/1-21. Đorđe Orlović: »Napad na Ličko Petrovo Selo.« Vojni glasnik br. 2/1957, Milan Rapajić: »Ličko Petrovo Selo u prve dve godine rata«, Vojnoistorijski glasnik br. 5/1965. Mićun Šakić, članak u knjizi »Lika u NOB 1942.«, VIZ, Beograd, 1971, str. 577-581, Mišo Leković, citirano delo str. 107-112.

šao između Čelopeka i Krnjakovog Vrh, bez teškoća pročistio Rešetar i ispred sela poseo položaje prema Vaganju.

U izvršavanju glavnog zadatka 2. i 3. bataljon su, odmah u početku, postigli odlučujuće uspehe. Drugi bataljon je 3. četom (petroselskom) napadao Krnjakov vrh, a ostali snagama centar mesta sa zapadne i južne strane. Uz upotrebu ručnih bombi 3. četa je u snažnom naletu brzo slomila žestok ali kratak otpor neprijatelja, izbivši u jednom dahu na Krnjakov vrh. Posade je nešto izginulo, a većina se razbežala, uglavnom prema Vaganju i Drežniku. Prodiranje u mesto išlo je mnogo teže i sporije. Ustaše su se grčevito branile iz rovova i utvrđenih zgrada. Čete su uz upotrebu ručnih bombi postepeno lomile neprijateljski otpor, osvajajući rov po rov, kuću po kuću. Borba je naročito bila žestoka oko škole i crkve ispred kojih se nalazio ustaški top, koji je u toku noći nekoliko puta prelazio iz ruke u ruku da bi osvanuo u međuprostoru na »ničijoj zemlji«. Ipak, ustaše su se uspele održati u školi, crkvi i opštini odakle su nastavile beskompromisan otpor u toku dana. Najvažniju tačku za osvajanje (odnosno odbranu) mesta Čelopek, 3. bataljon je neočekivano lako i brzo zauzeo. Bataljon je ovaj ključni vis napao sa dve strane: sa severozapadne glavnim i sa jugoistočne pomoćnim snagama. Iz rejonu Matića Krčevina bataljon je nastupao u dve kolone. Preko severozapadne padine Cezarova Kamena (k. 552) - sela Deriguz (sada Novo Selo) - k. 335 - k. 341 upućena je 3. četa sa zadatkom da zauzme istočni deo sela, da levo uspostavi vezu sa 2. bataljonom a desno sa 4. bataljonom. Potom da, ako ustraba, sadejstvuje u osvajanju Čelopeka, a ako ne, da prodiere kroz selo prema centru sadejstvujući 2. bataljonu. Glavne snage bataljona su prošle neprimećene nedaleko od zapadne ivice mesta (sela), izbile na sredokraći grebena Čelopek-Krnjakov vrh, produžujući oprezno u kolonama prema Čelopeku. Na vrh, pravo na osmotrene neprijateljske bunkere upućena je 2. četa, a desno padinom prema selu razvila se 1. četa. Prišavši blizu 2. četa se tiho razvijala pomalo zastajkujući, uputivši bombaško odeljenje pravo u bunkere. Trenutnim bleskom ponekog hica iz bunkera neprijatelj kao daje razbijao strah i stavljao do znanja da ne spava, ne primećujući opasnost koja ga je neposredno vrebala. Bombaši, predvođeni vodnikom Danom Đukićem (ceo njegov vod je bio u bombaškom odeljenju) krenuli su u noć prema bunkerima, tišina je bila potpuna. Odjednom se jak blesak i prasak bombi prolomio kroz noć. Prolomilo se gromko »ura« praćeno hicima a onda se sve stišalo. Potpuno iznenađene, ustaše nisu uspele da pruže otpor, nešto ih je poginulo a nešto umaklo u noć.¹⁰⁵ Bataljon se, potom, povio frontom niz padinu prema mestu zatvarajući obruč sa severne strane oko okruženog neprijatelja.

Čitavu noć, do svitanja, borba u mestu nije jenjavala niti u žestini popuštala. Ustaše su se iz utvrđenih zgrada ogorčeno branile, pothranjivana nadom u skoru pomoć iz Bihaća ili drugih uporišta, verovatno ne znajući u tome času daje Bihać i druga uporišta zadesila ista sudbina. Istina, posada iz Vaganca pokušala je u toku noći da im pritekne u pomoć, ali je naišla na 4. bataljon koji je bliskom vatrom najurio nazad. Na tome se njena aktivnost i završila te noći. U toku dana povremeno su minobacačem gađali po Čelopeku, i to je bilo sve. Noću, pred zoru, ustaše su dva puta pokušavale protivnapadom da raskinu obruč, ali te grupe ne samo da su odbijene već su uglavnom uništavane. Osvajanjem Čelopeka i Krnjakovog vrha i sabijanjem neprijatelja u nekoliko utvrđenih zgrada, ishod borbe za Ličko Petrovo Selo bio je odlučan, a njeno okončanje postalo je pitanje vremena.¹⁰⁶

105) Dragan Rakić: »Oslobođenje Ličkog Petrovog Sela«, Vojni glasnik br. 12/1958. Vodnik Dane Đukić, rodom iz Kurjaka, žandarmerijski narednik, prešavši četrdesetu bio je najstariji partizan u bataljonu, junački je pao istog dana posle podne pri slamanju ustaškog juriša na jugoistočnim padinama Čelopeka, ostavivši iza sebe sedmero nejake i nezbrinute dece.

106) Zb. II-6, d. 150.

Ocenivši još u toku noći neprijateljski položaj neodrživim, nije se ubrzavao napad po svaku cenu. U svitanje, istureni delovi oba bataljona na čistinama i nesigurnim zaklonima, pomereni su u sigurnije zaklone. Oko podne i topovi su stupili u dejstvo, pa su neposrednim gađanjem sa nekoliko pogodaka uzdrmale utvrđene zgrade i snažno poljuljale moral neprijatelja. Mada su ustaše u početku tvrdo verovalе u skoru i efikasnu pomoć, kako je svanulo njihove nade su iz časa u čas naglo kopnile, da bi oko podne kada su topovi stupili u dejstvo potpuno iščilile. Štab brigade je pravovremeno četu u rezervi sa Klokočevice prebacio na Čelopek. Uverivši se da od pomoći nema ništa, ustaše su rano posle podne učinile poslednji očajnički pokušaj - proboj iz okruženja. Odjednom su ispali iz zgrada i proboj usmerili južnim i istočnim padinama Čelopeka, u pravcu Vaganca. Čim su iskočili iz zgrada, pošli su u pomaman juriš uz žestoku streljačku vatru i prasak ručnih borni. Ali, isto tako, čim su izašli iz zgrada našli su se na čistom prostoru pod gustom bliskom i unakrsnom vatrom 2. i 3. bataljona, od koje su masovno padali. Iako su padali kao snoplje srljali su napred, upavši u raspored 3. bataljona gde je dolazilo do bliske borbe, pa i do borbe prsa u prsa. Ono što je dan zatekao u obruču na padinama Čelopeka je uništeno. Samo nekolicini je uspelo pojedinačno umaći iz obruča i izbeći uništenje. Nije ih bilo malo koji su padali ranjeni, da bi se odmah sami ubijali. Sudar je bio kratak ali dramatičan i strahovit, nemilosrdan i uništavajući. Gole padine Čelopeka, na prostoru oko jednog hektara, ustaše su odjednom prekrile leševima nad kojima se na jesenjem suncu lelujala blaga plavičasta sumaglica izgorelog baruta.

Izbegli pojedinci stigli su u Vaganac kao valjani svedoci onoga što se zbilo sa posadom u Ličkom Petrovom Selu i glasnici o onome što i posadu u Vagancu očekuje. Uplašivši se za svoju sudbinu, posada u Vagancu se odmah počela u žurbi i panici povlačiti prema Drežniku, ne sačekavši i ne pruživši nikakav otpor 4. bataljonu koji je krenuo u nastupanje i bez otpora pred veče ušao u Vaganac.¹⁰⁷¹

Od preko 200 vojnika u garnizonu samo malom broju, od oko 20 vojnika, uspelo je izbeći uništenje. Ubijeno 120, a zarobljeno 70 neprijateljskih vojnika. Zaplenjena su 2 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 70 pušaka, 1 top 37 mm, veća količina municije i druge ratne opreme. Zaplenjeno je takode mnogo stoke, žita, kukuruza i druge hrane opljačkane po okolnim srpskim selima.

I brigada je (2. i 3. bataljon) imala znatne gubitke od 6 mrtvih i 28 ranjenih boraca.

Uništenjem ustaškog garnizona u Ličkom Petrovom Selu, 2. lička brigada je prva i briljantno izvršila svoj borbeni zadatak u bihačkoj operaciji, ispunivši potpuno u nju polagane nade i dostojno opravdavši ukazano joj poverenje. Učinila je to snažno, brzo, potpuno i efektno. Uzalud su ustaški komandanti u Bihaću čežnjivim pogledima iščekivali pomoć sa toga pravca, ona više nije mogla stići, čime je i njihova sudbina dobrim delom bila zapečaćena. Ovom pobedom brigada je završila kratki ali najblistaviji period u svom postojanju. U svega sedamnaest dana ona je odnela tri briljantne pobede (Poloj 17. oktobra, Tušilović 24. oktobra, Ličko Petrovo Selo 3. novembra), nanevši neprijatelju gubitke od: oko 230 ubijenih, oko 540 zarobljenih i preko 80 ranjenih vojnika i oficira. Zaplenila je 5 topova, 1 tenk, 12 mitraljeza, 23 puškomitraljeza, 555 pušaka, oko 350.000 metaka, nekoliko minobacača, 7 kamiona, mnogo konja, puno razne ratne i druge opreme i hrane (samo oko 50 vagona kukuruza). Ona je i kasnije imala briljantnih uspeha, ali se nešto slično nije više ponovilo. Brigada je, u ovome trijumfalnom periodu imala oko 33 mrtva i oko 112 ranjenih boraca i rukovodilaca.

U nastupanje i gonjenje neprijatelja prema Drežnik Gradu, Rakovici i Slunju štab 1. operativne zone je, istog dana uveče, uputio 1. ličku brigadu, dok je 2. bri-

107) AVII, k. 801, br. reg. 16-2, 16/3. Zb. V-9, d. 9, 78, 126.

gada u rejonu Ličkog Petrovog Sela zadržana u rezervi. Uloga rezerve joj je donela kratak ali značajan predah koji je, pored sređivanja jedinica, iskorišćen i za izvesnu reorganizaciju. Iz bataljona su izvučeni dotadašnji mitraljeski vodovi pa je od njih, uz nužnu popunu, ustrojen novi - 5. mitraljeski bataljon. Bataljon je imao 120 boraca, postrojenih u dve čete, bataljonsku komoru i štab bataljona. Čete su imale po tri voda, od po dva mitraljeska odeljenja (mitraljeza), ukupno 12 mitraljeza u bataljonu. Komandant bataljona je bio Bude Divjak, a politički komesar Petar Balać Žika. Namera je bila da se organizacijskom formom stvore uslovi za sređivanje vatre na glavnim pravcima dejstava, bilo podržavanjem ili ojačavanjem bataljona koji u datoj situaciji izvršavaju glavni zadatak. Zamisao je realizovana posle nekoliko dana u borbama oko Slunja, pa iako se pokazala umesnom, na tome se uglavnom i završila. Ubrzo se ustalila praksa ravnomerne podele po bataljonjima, što je u maju 1943. godine dovelo do rasformiranja ovoga bataljona i vraćanje mitraljeza u bataljone gde su formirane mitraljeske čete.

b) Borbe oko Slunja

U vreme kada je 2. lička brigada okončavala uništenje ustaškog garnizona u Ličkom Petrovom Selu, borba za Bihać dostizala je kulminaciju i njen ishod je još bio potpuno neizvestan. Štab 1. operativne zone, zadržavši 2. brigadu u rezervi, imao je nameru da je u slučaju potrebe uputi u rejon Izačića i Tržac, odakle bi zajedno sa 4. kordunaškom brigadom koja se već tamo nalazila dejstvovao prema Bihaću. Namera je bila dobra i opravdana, ali u nedostatku veze sa Operativnim štabom za Bosansku krajinu i nemanja uvida u stanje i razvoj situacije, ostala je neostvarena što je neprijatelju omogućilo izvlačenje iz Bihaća. Pošto su 4. novembra oko 16 časova borbe za Bihać okončane, njena upotreba u tome pravcu više nije dolazila u obzir. Ona je 5. novembra krenula za 1. brigadom prema Rakovici i Slunju, da bi 6. novembra pristigla u rejon Oštarskih Stanova. U međuvremenu je pred 1. brigadom neprijatelj bez otpora napuštao svoja uporišta i ona je 4. novembra bez borbe ušla u Rakovicu, gde je zaplenila mnogo stoke i ostalog materijala. Pred veče je razbila ustaški protivnapad i produžila nastupanje prema Slunju. Osim ove dve ličke brigade koje su nastupale pravo na Slunj, druge dve (4. kordunaška i 8. banijska) brigade nastupale su preko Cazina, Pećingrada, Male i Velike Kladuše gde su 7. novembra stigle bez otpora, da bi se zatim povile frontom prema Slunju. One su od 8. do 10. novembra u žestokim borbama zauzele Cetingrad, Podcetin, Batnogu i Ponor, zatvorivši obruč oko Slunja sa tih strana.¹⁰⁸

Štab 1. operativne zone Hrvatske, čim su okončane borbe oko Bihaća i brigade upućene u nastupanje naznačenim pravcima, odmah se prebacio u Rakovicu u nameri da sa dve ličke brigade bez zastajanja, doslovno s marša, napadne i zauzme Slunj, najjače neprijateljsko uporište u dolini Korane, olako ocenivši situaciju izuzetno povoljnom. Opet se olako previdelo da se ovde ne radi o gonjenju razbijenog neprijatelja, već o jakom ustaškom garnizonu pravovremeno i dobro pripremljenom i organizovanom za odbranu.

Uništenjem i razbijanjem ustaških garnizona južno od Slunja i istočno od linije Slunj-Bihać dovelo je ustaške snage oko Slunja i u njemu u veoma nepovoljan položaj. U vreme kada su ličke brigade počinjale nastupanje prema Slunju, zapovedniku 10. ustaške bojne, kao komandantu sveukupnih snaga na prostoru opština Slunj i Cetingrad, stajala su na raspolaganju: 10. ustaška bojna jačine oko 500 pušaka, 25 puškomitraljeza i 3 mitraljeza, slunjska satnija 3. pešačijske pukovnije sa 125 pušaka i 3 puškomitraljeza i oružnički vod Slunja od 14

108) M. Leković: »Bihaćka operacija«, VII, Beograd 1972, str. 210-220.

aktivnih i 180 pomoćnih oružnika, naoružanih samo puškama. Bila je to grupa od oko 1.000 vojnika, raspoređenih oko Slunja i Cetingrada i duž puta između tih mesta. Osim ovih snaga po selima je bilo, negde manje negde više, dosta ustaške milicije - seljaka naoružanih puškama. Jača obezbeđenja su bila južno od pomenutih mesta, duž puteva prema Bihaću u: Podcetin, Lađevcu, Furjanu i Lumbardeniku.

Ovim, ipak skromnim, snagama ustaša, domobrana, oružnika i milicionera držani su veoma razvučeni položaji oko Slunja i Cetingrada. Položaji, grupno posjednuti na velikim međuprostorima, protezali su se linijom: sela Nikšići (5 km nizvodno Koranom od Slunja), preko sela Cvitković, G. Glina, Ponora, Batnoge do Cetingrada, da bi se dalje naslanjala na V. Kladušu, a od Cetingrada naglo je skretala na jug, obuhvatajući sa istoka Podcetin izbijala je kod s. Šturlića (Koranom uzvodno oko 19 km od Slunja), da bi odatle naglo skrenula preko Korane na severozapad obuhvatajući Furjan, Lađevac, Lumbardenik, Novo Selo i dalje ispod Melnice na Korani zatvarala je krug. Posada u Cetingradu je brojala oko 220 vojnika (vod 3. satnije 10. ustaške bojne, 45 ustaša 35. ustaške bojne, 115 oružnika), u Batnozi 180 ustaša, u Ponoru i na prevoiu između Slunja i Cetingrada (Zalčeva kosa k. 325) 140 ustaša, u Lađevcu je bilo oko 100 naoružanih seljaka, slično u Furjanu. Glavnina snaga je bila raspoređena za neposrednu odbranu Slunja. Osim ovih snaga, u Velikoj Kladuši bila je 1. satnija 11. ustaške bojne iz Topuskog, vod ustaša 10. ustaške bojne, 11 oružnika i 43 milicionera, koje nisu stajale pod komandom ustaškog satnika Slavka Bednjanca, zapovednika 10. ustaške bojne u Slunju. Relativno jaka posada u Velikoj Kladuši 6. novembra, pred napadom dva bataljona 1. kordunaškog odreda, uz slab otpor povukla se prema Topuskom pa na nju više nije mogao računati i ako bi bila pod njegovom komandom.

Ustaški komandant je svoje snage mnogo razvukao, hteo je braniti sve a nije mogao ništa. Jedan od najvećih problema koji gaje mučio bio je nedostatak municije, u proseku su imali: 100-150 metaka na pušku, 1000-1500 na puškomitraljez, a mogućnosti dotura bile su neizvesne. Neposredno pred napad 1. i 2. brigade na Slunj od 6/7. novembar njemu je iz Vaganca, Drežnik Grada, Rakovice i drugih sela prispelo u Slunj, Furjan i Lađevac oko 450 ustaških milicionera, naoružanih puškama i sa tri puškomitraljeza. Pored njih, u Slunj je pristiglo 150 ustaša (dva voda 32. bojne, vod 33. bojne, dvadesetak ustaša 31. bojne) iz Rakovice.¹⁰⁹ Bilo je to znatno pojačanje od oko 600 vojnika. Međutim, bila je to već tučena i demoralisana vojska čiji doživljaji iz sukoba sa partizanima nisu mogli podizati već uzdrmani moral branioca Slunja. Sa tom vojskom se iz Vaganca, Drežnika, Rakovice i okolnih sela na području opštine Slunj i Cetingrad povuklo bez igde ičega, preko sedam hiljada stanovnika koji su, zaplašeni ustaškom propagandom a mnogi i sopstvenom odgovornošću za zločine, u panici napuštali svoja sela i domove. Ta uplašena masa unosila je paniku gde je stigla, šireći glasine da nastupa 15.000 partizana naoružanih mitraljezima, topovima i tenkovima i minobacačima. Glasine su još više povećavale nespokojstvo, uzrujanost i strah ustaško-domobranske posade i stanovništva, čineći atmosferu još mučnijom i neizvesnijom. Svestan težine situacije, satnik Bednjanec je pokušao da na vreme izvesti pretpostavljene i traži hitno pomoć, ali usled retkog letenja aviona to mu nije uspelo.¹¹⁰

109) AVII, k. 103B, br. reg. 40-1/16, k. 105B, br. reg. 18/1-9, k. 801, br. reg. 16-2, k. 15, br. reg. 8/1-21, 22; Zb. V-9, 78, 126; Zb. II-6, d. 150.

110) Još 4. novembra satnik Bednjanec je uputio izveštaj zapovedniku ustaške vojnice, u kome je molio da se avionima hitno uputi pomoć u municiji i da se najhitnije preduzme zamašnija akcija od Karlovca prema Slunju kopnenim snagama. »Uputiti odmah i najhitnije u roku od dva dana pojačanje u prostor Slunja da ne dođe do katastrofe, jer su partizani puno nadmoćniji«, pa dalje: »Sa pojačanjem poslati topove, minobacače i borna kola sa puno municije. Ne možemo uspostaviti vezu drugačije nego avionom. Zato neka dolazi avion svakodnevno i kod Slunja, kod kota 292 i 301, neka traži mjesto za podizanje izveštaja sidrom iz aviona«. Avion je ovaj izveštaj podigao 8. novembra kada će i stići u Zagreb, pošto je prvi napad na Slunj bio završen (AVII, k. 15, br. reg. 8/1-21, 22).

Mada se nalazio u teškom položaju ustaški komandant, u dogovoru sa ostalim oficirima, odlučuje da odsudno brani posednute položaje, u prvom redu Slunj. Ovako smela i odvažna odluka zasnivala se na nekim, njemu tada izglednim činjenicama. Uzdao se on u rešenost svojih vojnika da, uz svestranu podršku stanovništva, odlučno i odsudno brane dobro utvrđeni Slunj oslanjajući se na sistem rovova i bunkera od kojih su mnogi bili armirano-betonski, pred rat izrađeni. Nadao se on doturu potrebnog oružja i municije avionima, a činila mu se izglednom i skora pomoć kopnenim trupama iz Karlovca ili s druge strane. U prilog takve odluke, bez sumnje, delovala je i činjenica da je povlačenje iz Slunja postalo gotovo nemoguće, pošto su svi putevi prema Karlovcu, Ogulinu i Topuskom bili pod kontrolom partizana.

Odmah posle zauzimanja Ličkog Petrovog Sela, čim su brigade krenule u nastupanje prema Slunju organizovano je izvlačenje zaplenjenog ratnog materijala, žita, kukuruza i druge ratne opreme i hrane na slobodnu teritoriju Like. Iza brigada se, radi toga danonoćno kretalo nekoliko stotina zaprežnih kola. Vojne (vojna područja) i civilne (kotarski i opštinski narodnooslobodilački odbori) vlasti su, pored organizovanja evakuacije zaplenjenog materijala, energičnim merama sprečavale samovolju i pljačku koja se pojavljivala. Razvijana je svestrana politička aktivnost po zauzetim selima da se izbeglo stanovništvo vrati kućama, bez straha za živote i imovinu. Valjalo je opovrći ustašku propagandu i uveriti stanovništvo da partizani ne čine osvete, da kažnjavanju zlikovca ali štite nedužne od bilo čije tiranije, da donose slobodu svima bez obzira na nacionalnost i veru. Napori su ubrzo urodili plodom, pa su se izbeglice narednih dana vraćale kućama na svoja ognjišta.""

Ponesen briljantnim uspesima u Bihaću i Ličkom Petrovom Selu čemu je sledilo brzo nastupanje širokim frontom, od doline Une od obronaka Kapele, štab 1. operativne zone Hrvatske odlučio je da odmah kako pristignu jedinice pređe u napad na Slunj. Ujutro 6. novembra, u štabu zone u Rakovici, održan je sastanak na kome je raspravljeno to pitanje. Sastanku su prisustvovali politički komesar Glavnog štaba Hrvatske Vladimir Bakarić i delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić. Svi u štabu zone, osim komandanta koga je podržavao i delegat Vrhovnog štaba, smatrali su da se napad odmah iz pokreta ne vrši, pored ostalog i zato, što se nije znala situacija na frontu prema Bosanskoj Krupi, Cazinu (mada je već tada pao) i Velikoj Kladaši (koja će toga dana pasti) odakle je neprijatelj mogao krenuti u nastupanje prema Bihaću, pa ovaj napad ne bi imao opravdanje. Ipak je odlučeno da se od napada ne odustaje niti da se odlaže do pristizanja još jedne brigade za koju je javljeno da će uskoro stići. Smatralo se da ne treba zastajati, niti činiti predah u gonjenju neprijatelja, jer bi to samo njemu koristilo, omogućilo mu da sredi rastrojene redove i učvrsti odbranu. Mada su računali uglavnom sa tačnim podacima, da grad Slunj brani 800 do 1.000 ustaša i ostalih, sa pešadijskim naoružanjem i 4-5 minobacača, štab 1. operativne zone i štabovi 1. i 2. ličke brigade smatrali su da su ove dve brigade, uz podršku jednog tenka, dva topa i dva minobacača, sasvim dovoljne da odmah, iste noći, napadnu i zauzmu Slunj. Preovladavala je, dakle, neosnovana samouverenost, mada je bilo dosta objektivnih činjenica koje su ukazivale da za Slunj predstoji teška i žilava borba.

Činjenice koje su bile poznate govore su da odlaganjem napada za dan-dva neprijatelj ne bi ništa dobio, svoj objektivno težak položaj ničim nije mogao znatnije poboljšati, a za to vreme brigade bi se prikupile, malo sredile i pripremile za napad. Ovako, ubrzavajući napad, izostala je najnužnija organizacija i

111) U vezi s tim je, ustaški poručnik Baće, pred islednikom u Karlovcu izjavio: »Oko 20.000 duša, izgubivši sve, golo, gladno i boso, i bez krova nad glavom, čekalo je svoj sudnji dan. I dok tom narodu njegova vlast nije mogla pružiti zaštitu i pomoć, dotle su mu partizani svojom promidžbom obećavali sve i zvali ga natrag kućama, što im je djelomično i uspjelo«. (AVII, k. 15, br. reg. 18/1-9).

pripremljenost napada, sve je nesolidno improvizovano i površno urađeno samo da bi se ubrzalo. Mada je 2. brigada u toku 6. novembra pristigla danonoćnim maršem u rejoj Oštarskih Stanova, komandant brigade je sa komandantima bataljona izjahao napred, prema Slunju, improvizovano izvršio komandantsko izviđanje da bi bataljonima odredio pravce napada i zadatke, a potom su se u suton vratili u jedinice. U rejon Oštarskih Stanova pristigla su samo tri bataljona, dok je 1. bataljon pristizao u toku noći i nije mogao učestvovati u napadu, mada je njegov komandant bio na izviđanju i primio zadatak. Ozbiljnijih vojnih i političkih priprema gotovo nije ni bilo. Uz put, na maršu i kratkim zastancima, nastojalo se kod umornih boraca podstaći borbeni elan i takmičarski duh između boraca i jedinica, s obzirom da je bilo u toku takmičenje u čast 25-godišnjice oktobarske revolucije. Na žurbu i ovakvu odluku za napad, verovatno je uticala i želja da se 7. novembar, dan velike oktobarske revolucije, proslavi još jednom velikom i značajnom pobedom.¹¹²¹

U napadu na Slunj, glavni zadatak pripao je 1. ličkoj brigadi koja je napadala na frontu: od puta Rakovica-Slunj pa preko Melnica, Plieša (k. 389), preko Korane do s. Taborište (desna obala Korane nizvodno Slunj). Njen 2. bataljon imao je da preko M. Melnice, istočnog dela sela Podmelnice i pijace prodre u grad; Prvi bataljon trebalo je da preko Melnice (tt. 518) i zapadnog dela sela Podmelnice prodre prema gimnaziji u centar grada; Četvrti bataljon da po zauzimanju Plieša (k. 389) ostavi na njemu jednu četu u rezervi produžujući napad sa delom 3. bataljona na Ivšić brdo (k. 292) i po njegovom zauzimanju ili blokiranju da prodre u grad između gimnazije i Korane; Treći bataljon sa jednom četom sadejstvuje 4. bataljonu uz levu obalu Korane, a sa ostale dve čete prebacuje se kod mlina na desnu obalu Korane sa zadatkom da očisti selo Taborište, postavi osiguranje (na putu Slunj-Veljun) prema selu Nikšići i Hrvatski Blagaj, gde su bile grupe naoružanih seljaka, da drži pod vatrom most na Korani i severni deo grada. Ovde je trebalo da uspostavi vezu sa 4. bataljonom 2. brigade na levoj obali Korane. Brigadu je podržavao vod minbacača."³

Druga brigada napadala je između puta Slunj - Tržac i puta Slunj - Rakovica, uputivši u napad tri bataljona pošto jedan njen bataljon nije bio sposoban za napad. Zbog toga su se uveče, noću pred polazak na zadatke, morali menjati pravci dejstva i zadaci pojedinih bataljona što je ionako slabu organizaciju učinilo još površnijom, a na brzinu improvizovano izviđanje potpuno nekorisnim. Na desnom krilu 4. bataljon je imao zadatak da u nastupanju očisti sela Lumbardenik i Popovci i da prodre u grad između mosta na Korani (iza gimnazije) i velike crkve; levo od njega, sa obe strane reke Slušnice, nastupao je 2. bataljon sa 1. četom (komandir Dane Ugarković) desnom obalom pored 4. bataljona, a sa ostale dve čete levom obalom prema Novom Selu, sa zadatkom da prodire u grad i da oko puta održava vezu sa 2. bataljonom 1. brigade. Treći bataljon je imao zadatak da zauzme selo Lađevac (branilo gaje oko 100 ustaških milicionera) i da na Kamenitoj Glavi posedne liniju: k. 460, 376, 219 i odatle da obezbedi desni bok brigade i vatrom kontroliše put prema Cetingradu. Kako nije bio spreman za napad 1. bataljon je silom prilika dobio ulogu rezerve, a inače je trebalo da napada desno od 4. bataljona. Iz 5. bataljona (mitraljeskog) 2. i 4. bataljonu dodeljena su po četiri, a 3. i 1. bataljonu po dva mitraljeza. Dva topa (1 brdski, 1 poljski) sa vatrenih položaja na putu Rakovica - Slunj trebalo je da podržavaju 2. bataljon, a tim pravcem - putem trebalo je da dejstvuje i tenk.¹¹⁴⁵ Napad je trebao da počne u 22. časa 6. novembra 1942. godine.

112) AVII, k. 103b, br. reg. 40-1/16.

113) Zb. V-9, d. 16. 22. I. Radaković: Članak u »Lika u NOB-u 1942«, str. 536-7).

114) Zb. V-30, d. 167; Zb. V-9, d. 25; M. Sakić: članak u »Lika u NOB-u 1942«, VII, Beograd, 1971, str. 582-588.

Uveče, čim se pristupilo izvršenju zadatka, iskrsele su teškoća. Vodiči nisu stigli na vreme, a bez njih se na nepoznatom zemljištu i po mrkloj noći nije moglo kretati. Međutim, kada su i pristigli, na brzinu pokupljeni i neprovereni pokazali su se nepouzdati, pa je došlo do lutanja jedinica noću. Uveče 6. novembra u 16.30, kada su bataljoni odavno trebalo da budu u pokretu da bi napad počeli na vreme, komandant brigade izveštava štab zone u Rakovici: »2. udarna brigada sa tri bataljona čeka spremna za pokret (verovatno negde u rejonu Oštarski Stanovi - Čuić Selo - Đ.O), ali vodiči nisu stigli i bez njih ne može da se krene. Prvi bataljon ne kreće i preko noći uopšte ne sudjeluje u operaciji. Tek sutra ujutro dolazi na položaj. To je tako napravljeno prema tvrđenju samoga komandanta i politkoma 1. bataljona daje bataljon nesposoban za akciju i da zadatak neće biti izvršen. Sa 2. i 4. bataljonom (brojno stanje 483 borca) napadamo samo mjesto, dok 3. bataljon (200 partizana) napada Lađevac. Ako su stigli vodiči potrebno ih je kamionom prebaciti ovamo«.¹¹⁵ I tako, umesto da su već na svojim pravcima na domaku ciljeva napada, bataljoni tek dobijaju zadatke i tapkaju u mestu na kiši i hladnoći, čekajući vodiče. Dakle, o nekom planu, organizaciji, i pripremi napada nije moglo biti ni govora.

U isforsiranoj žurbi i bitni problemi napada rešavani su površno, a odsustvo svakog plana, pored svih ostalih, možda najbolje ilustruje borbeni zadatak dodeljen 2. bataljonu. Ovaj bataljon, sa nešto preko 200 boraca, upućen je u napad na utvrđeno mesto po dva pravca, strogo odvojena rekom Slušnicom. Ova kratka i uska rečica, dubokog korita i strmih obala, uz to nadošla i duboka, isključivala je bilo kakvo sadejstvo unutar bataljona, jako umanjila nedovoljnu udarnu moć bataljona i gotovo onemogućila komandovanje celim bataljonom. Posle mnogih peripetija po dugoj, kišnoj i hladnoj jesenjoj noći, bataljoni 2. brigade su 7. novembra ujutro prešli u napad, ali u različito vreme. Uglavnom u svitanje i posle njega nekako su se snalazili i orijentisali na određene zadatke. Četvrti bataljon i 1. četa 2. bataljona bez ozbiljnijeg otpora očistili su sela Lumbardenik i Popovac, izbili pred prvu liniju rovova i bunkera ispred grada do groblja i tu zadržani jakom vatrom. Glavnina 2. bataljona levom obalom Slušnice, u zahvatu puta Rakovica - Slunj (ušavši u zonu 1. brigade), prodrla je do sela Novo Selo i tu zadržana. Na tenk koji je nastupao cestom u poretku bataljona neprijatelj je gađao topom i prisilio ga na povlačenje. Već je odavno svanulo kada je 3. bataljon podilazio Lađevcu. Neprijatelj gaje na vreme otkrio i dočekaao organizovanom vatrom. Bataljon se razvio i pokušao napadom da prodre u selo, ali bez uspeha. Zauzeo je neke isturene kuće i tu je zadržan. Svi dalji naponi da se Lađevac zauzme ostali su samo pokušaji. Borci izmoreni danonoćnim marševima, prokisli do kože i prozebli na hladnoći, nisu imali snage za odlučan i prodoran napad i u tome je uzrok neuspeha. Pored toga, nikakve veze ni koordinacije dejstava sa drugim bataljonima nije bilo. Situaciju sigurno najbolje osvetljava izveštaj štaba 2. brigade upućen 7. novembra u 8.10 štabu zone: »Drugi i 4. bataljon drže položaje oko samoga Slunja i napadaju. Levo krilo naše brigade doseglo je do ispred sela Novo Selo, dok desno (4. bataljon) ne znamo tačno dokle je doseglo. Prvi bataljon je došao u Lumbardenik. Sa 3. bataljonom još nismo uspeli uhvatiti vezu, ali se u Lađevcu čula dosta slaba pucnjava. Neprijatelj iz Slunja daje jak otpor. Sada izlaze na položaj oba topa, pa ćemo pokušati tući artiljerijom. Tenk se nalazi već odavno u akciji. Sa 1. brigadom uopšte nemamo veze i ako smo celu noć pokušavali sa patrolama daje uhvatimo. Zbog toga je 3. četa 2. bataljona sva razvijena ulevo od ceste na sektoru 1. brigade. Štab brigade nalazi se u kućama uz cestu, a ispod Male Melnice.«¹¹⁶ Dakle, dezorganizacija napada je bila potpuna, komandovanje brigadom u napadu slabo. Štab brigade ne

115) AVII, k. 1467a, br. reg. 34-7/1.

116) AVII, k. 801, br. reg. 19/2.

zna, već samo po pucnjavi čeni gde su mu bataljoni. Jedino je imao nekakvog uvida u dejstvo dveju četa ispred sebe. Umesto da je negde među svojim bataljonima, štab brigade se preselio u zonu 1. brigade. Nema nikakve veze, a nije je imao ni do kraja, sa 1. brigadom iako je ona bila na svojim položajima. Veza sa štabom zone takođe nije funkcionisala, pošto ga nije bilo u selu Katići (zapadno izvor Slušnica) gde je trebalo da bude pa ga kuriri nisu mogli pronaći.¹¹⁷¹

Bataljoni 2. brigade u napadu bili su prepušteni sami sebi, pa su se snalazili kako su znali i umeli. Nije to ličilo na organizovan napad jedne brigade. Pošto 3. bataljon nije uspeo da zauzme Lađevac, neprijatelj je posle podne dobio pojačanje i prešao u protivnapad odbacivši bataljon uz znatne gubitke i nateravši ga u neuredno povlačenje. Odbacivanjem ovoga bataljona, neprijatelj je opasno ugrozio 4. bataljon oko G. Popovca neposredno ispred grada. Za 4. bataljon i 1. četu 2. bataljona, situacija je postala naročito teška kada je iz grada u protivnapad prešla kompletna ustaška satnija, koja je uspela da se uklini u njihove streljačke strojeve. Uz velike napore i znatne gubitke, bataljoni su suzbijali i zadržavali neprijatelja u nastupanju, izvlačili najugroženije delove i bez međusobnog sadejstva, uglavnom svaki za sebe, prilično organizovano se povlačili, da bi oko 17 časova prekinuli borbeni dodir sa neprijateljem i povukli se preko sela Broćanac.

Prva brigada je takođe mnogo zakasnila sa početkom napada. Njen desnokrilni 2. bataljon prešao je u napad oko 1 čas 7. novembra i dosta brzo zauzeo M. Melnicu i selo Podmelnicu, ali je pred betonskim bunkerima zadržan u daljem nastupanju. Pošto je rano i podaleko odmakao, nije ni došlo do uspostavljanja veza sa 2. bataljonom 2. brigade (levokrilnim). Ostala tri bataljona u zoru, između 5 i 6 časova, sukobili su se sa neprijateljem i potisli ga iz prve linije rovova i bunkera, koju je branilo 105 ustaša i domobrana, izbivši pred utvrđene zgrade Slunja. Tu su se zadržali u borbi ceo dan, da bi se kasno noću 7/8. novembar povukli iz borbe u rejon sela Zbjeg.

Preduzet samouvereno i brzopleto napad je pretrpeo potpun neuspeh. Time je zbunjenom i pokolebanom neprijatelju pružena mogućnost da odbije napadača, a time da povрати samopouzdanje i jako poljuljani moral svojih vojnika. Olako i nerazumno su date velike žrtve. U 2. brigadi je bilo 9 poginulih i 29 ranjenih boraca, a u 1. brigadi 4 poginula i 32 ranjena borca, svega 74 borca izbačena iz stroja. Slaba je uteha za ovolike žrtve činjenica daje neprijatelj imao 11 mrtvih i 40 ranjenih vojnika, kao i tri zarobljena kurira koji su iz Lađevca nosili poruke u Slunj.¹¹⁸¹

Nemamo podatke da li se štab 2. brigade upuštao u ocenu ovog neuspelog poduhvata, kao što je to učinio štab 1. brigade. Politički komesar 1. brigade Uroš Krunic, u svom političkom izveštaju, kaže i ovo: »Glavni nedostatak je bio u nedostatku jedinstvenog plana Operativnog štaba za takvo neprijateljsko uporište u kome klinovi odigravaju odlučujuću ulogu. ... Naš napad na Slunj bio je frontalni. ... mi smo zajedno sa 2. brigadom stezanjem obruča pokušali uništiti neprijatelja. Mislimo da ovakvim akcijama treba pristupiti sa boljim planovima i većim i temeljitijim pripremama. Dakle, ova akcija shvatila se i suviše olako. Najviše se imala u vidu panika neprijatelja, dok samo uporište Slunj, njegova utvrda zatim ustaški koljači, sve to ispadalo je iz vida.«¹¹⁹¹

I Glavni štab Hrvatske je brzo reagovao. U pismu od 9. novembra 1942. godine politički komesar Glavnog štaba Vladimir Bakarić, obavestio je Vrhovni štab da je razlog neuspešnog napada na Slunj u tome »što se akciji pristupilo sa nedovoljno snaga (garnizon je bio pojačan izbeglim posadama iz Vaganca, Drež-

117) A VII, k. 1467a, br. reg. 38-7/1.

118) AVII, k. 15, br. reg. 18/1-4, Zb. V-9, d. 22, 25, 78, 134; M. Šakić i I. Radaković, članci u »Lika u NOB-u 1942.«, VIZ Beograd, 1971.

119) Zb. V-30, d. 175; AVII, k. 103b, br. reg. 40-1/16.

nika i Rakovice) i što se neozbiljno pristupilo izvođenju same akcije (nisu se uspostavile veze, te se akcijom nije moglo rukovoditi iz Operativnog štaba)«. On dalje obaveštava da daje »radi pogrešaka« komandantu 1. operativne zone »oduzeto rukovođenje nad brigadama« i da akcijama 4. i 8. brigade oko Cetingrada rukovodi komandant Glavnog Štaba Ivo Rukavina, a za dejstvima 1. i 2. brigade oko Slunja rukovode članovi Glavnog štaba Vlado Četković i Đoko Jovanić.¹²⁰⁾

U ovom neorganizovanom napadu jedino, kao i obično, nisu podbacili borci i starešine u bataljonima. Oni su svojim junaštvom, istrajnošću, samopregorom i dovitljivošću u pojedinim bataljonima sprečili teži poraz. U operativnom izveštaju štaba 2. brigade od 9. novembra 1942. piše da su puškomitraljeski 4. bataljona Ilija Klačnja delegat 1. voda 1. čete, Dmitar Mirić, Stevo Rapajić, Stevo Čuić, Mićo Vtaisavljević za vreme neprijateljskog juriša ostali na svojim položajima tukući neprijatelja, štiteći povlačenje svojih ugroženih jedinica, sve dok im nije naredeno da se povuku. Milanko Mihovilović, zamenik komandira 1. čete za vreme najžešćeg neprijateljskog juriša izneo je mrtvog druga ispred neprijatelja, iako su ga drugi ostavili. Filip Priča sukobio se sa ustašom, oteo mu pušku i ubio ga, Rade Dozet i Marko Krtica hrabro su se držali za vreme neprijateljskog juriša, prelazeći u protivnapad gde je Krtica i poginuo. Najviše se istakao Nikola Štetić koji je kao nišandžija puškomitraljeza sam uprtio ranac municije i zaseo na položaj tukući neprijatelja sve dok se cela 2. četa nije povukla, zatim je štitio vatrom izvlačenje 1. čete suzbivši ustaše koji su jurišali na nju, da bi se poslednji povukao u sastav svoje čete. Štetić je, tvrdi izveštaj, takav junak i borac za vreme svake akcije. Đukan Dozet vodni delegati, Nikola Skoknić, Mato Gavrić bivši domobran koji se predao u Vagancu i Pajo Vlatković hrabro su se držali za vreme neprijateljskog juriša.¹²¹⁾

Komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« — Đoko Jovanić, na sremskom frontu.

Mada je uspešno odolela napadu partizana, ustaška posada u Slunju i dalje je bila jako zabrinuta za svoju sudbinu. Uspeh joj je, dakako, povratio samopouzdanje i donekle učvrstio poljuljani moral, ali izvesnost skorog još žešćeg napada unosila je nespokojstvo i zabrinutost. Zapovednik 10. ustaške bojne, satnik Bednjanec sa saradnicima, ocenio je situaciju alarmantnom i kritičnom. Odmah, 8. novembra, dok su se partizani udaljavali od grada, zatražio je pomoć od zapovedništva ustaške vojnice i poglavnika lično, uputivši mu dva pisma. U pismima, koja je podigao avion istog dana pomoću sidra, pored opisa stanja i događaja prilikom napada, on traži da se »najžurnije preduzme akcija od Karlovca, Topuskog ili koje druge strane prema Slunju da ne bi došlo do katastrofe«, moleći da se hitno pošalje teško naoružanje i municija. Podvlačeći daje evakuacija iz Slunja isključenja, on moli da do pristizanja pojačanja avioni svakodnevno doleću sa municijom i radi podizanja morala kod vojnika i kod stanovništva.¹²²⁾

120) Navedeno prema delu Miše Lekovića: »Bihaćka operacija«, VII, Beograd, 1972. str. 220-221.

121) Zb. V-9, d. 25, 63.

122) Zb. V-9, d. 137; AVII, k. 114, br. reg. 16/24-1, k. 15. br. reg. 8/1-9, 10/1-3, 18/1-9.

U zapovedništvu ustaške vojnice poruka iz Slunja primljena je sa zabrinutošću i ozbiljno je shvaćena. Ali, pomoć Slunju vlastitim kopnenim trupama nisu mogli uputiti. Ustaško-domobranske snage koje su imali u Karlovcu, Ogulinu, Topuskom i drugim obližnjim garnizonima bile su im potrebne za odbranu tih već ugroženih garnizona s jedne strane, a s druge oni se nisu usuđivali da samo sa svojim trupama preduzmu takvu jednu zamašnu, neizvesnu i rizičnu akciju bez neposrednog sadejstva italijanske vojske. Najviše što su odmah mogli preduzeti sastojalo se u tome da umole Glavni stožer (Generalštab) domobranstva da odobri da se avionima održava svakodnevna veza i dotura municija posadi Slunja.¹²³⁾ U toku 8. i 9. novembra na zaravni oko k. 292 posadi je bačeno 43.000 metaka, a uz nju 8. novembra i prva poruka kao odgovor na njegove izveštaje i molbe, koja je glasila: »Slunj držati do dalje zapoviedi. Očekujte akciju Talijana od Karlovca i Generalskog Stola na jug koja će olakšati vaš položaj. Koristite platno za vezu sa krilašem i pokazujte pravilne znakove da bi znali situaciju na vašem području. U krajnjoj nuždi spalite tajnu pismohranu i uništite sve što bi neprijatelj mogao koristiti.«¹²⁴⁾ Posadi Slunja poruka je donela samo jasnu zapovest, ali nesigurnu i neodređenu utehu u pogledu toliko tražene i neophodne pomoći.

U drugoj i poslednjoj poruci od 9. novembra ustaški pukovnik Balenović, zamenik zapovednika ustaške vojnice, pohvaljivao je posadu za hrabro držanje, obećavao skoru pomoć i svakodnevno doletanje aviona sa oružjem i municijom i radi održavanja stalne veze. Obavestio je satnika Bednjanca da su njegova pisma, upućena poglavniku, primljena i da će se po njima postupiti. Na obećanjima je i ostalo. Izvesno je da su ona bila sračunata da se održi moral posade dok se nekako umole Italijani da sa svoje dve divizije, koje su trenutno bile prikupljene u rejonu Karlovca, intervenišu prema Slunju, obećavajući sudelovanje nekoliko ustaško-domobranskih bojni. Italijani su sva moljavanja glatko odbijali pa od skore pomoći Slunju nije moglo biti ništa. Sve nade ustaša u Slunju u skorou pomoć bile su neosnovane. Italijani, kao i Nemci, nisu verovali u sposobnost jedinica NDH da samostalno preduzimaju krupnija borbena dejstva protiv partizana, a to gledište su prihvatili i štabovi NDH.¹²⁵⁾ Niski gusti oblaci i kiša narednih nekoliko dana onemogućili su letenje avionima, pa ni od dotura municije i od održavanja veze tim putem nije više bilo ništa. Posada u Slunju, prepuštena sama sebi, sa zebnjom je iščekivala novi napad, čežljivo zagledajući i osluškujući natiureneno nebo ne bi li se koji avion pojavio sa municijom i dobrim vestima. Živeći u nadi, za koju još nije znala da je neosnovana, posada je svakodnevno doterala i poboljšavala položaje za odbranu. Ali, kada su 11. novembra rano jutro u Slunj počele da pristižu potučene posade iz Cetingrada, Batnoge i ostalih mesta sve nade u pomoć su iščezle. Padom ovih mesta ugasila se svaka nada u izglednu pomoć iz Topuskog.¹²⁶⁾

Pripreme za ponovni napad na Slunj uzeo je Glavni štab Hrvatske u svoje ruke. Sada se već sa napadom nije moglo oklevati. Valjalo je požuriti da bi se što pre oslobodile dve brigade koje je trebalo uputiti u dolinu Une, pošto je bio u izgledu napad većih razmera na Dvor i Bosanski Novi u kome će krajiške i hrvatske brigade učestvovati zajedno. Da bi se odlučujući napad na Slunj mogao

123) Usled podvojenosti ustaške vojnice i domobranstva, zapovedništvo ustaške vojnice imalo je kod Glavnog stožera domobranstva svoga oficira za vezu. Njihove odnose jasno oertava molba: »Umoljava se Glavni stožer domobranstva, da izda nalog za redovno održavanje veze sa Slunjem putem krilaša i da tu posadu u Slunju oskrbi sa streljivom, a obračun za isto da se izvrši kod ovoga zapovedništva (oskrbni odjel).« (AVII, k. 15. br. reg. 8/1-13)

124) AVII, k. 114, br. reg. 18/24-1.

125) Mišo Leković: citirano delo, str. 230-248.

126) AVII, k. 15, br. reg. 9/1-18, 10/1-6, 18/1-4, 9.

voditi bez ikakvog ometanja, odlučeno je da se ustaške posade iz Lađevca i Furljana uklone, mada nisu predstavljale neku respektivnu snagu.

Ujutro, 1. 1. novembra oko 6 časova 2. brigada, bez 3. bataljona, zauzela je Furljan bez ozbiljnijeg otpora, pošto se glavnina posade prethodnog dana povukla u Lađevac, a manji delovi zaostali u selu razbežali su se uz sporadična pripucavanja. Prva brigada, sa 3. bataljonom 2. brigade, trebalo je da zauzme Lađevac. U napad na Lađevac upućen je 1. bataljon, a 3. bataljon 2. brigade imao je da zauzme Kamenitu Glavu i spreči bežanje ustaša iz Lađevca. Ovaj bataljon je u nastupanju naišao na otpor u kome je angažovao dve čete, a trećom je učinio manevar i zauzeo trigonometar 460 (Prozor) na Kamenitoj Glavi. U međuvremenu je 1. bataljon 1. brigade zauzeo Lađevac i ustaše su pobile, pošto 3. bataljon 2. brigade nije poseo određene položaje na vreme. Ovom prilikom 2. brigada nije imala gubitaka, dok je 1. brigada imala 4 poginula i 12 ranjenih boraca. Ostali bataljoni 1. brigade bili su na osiguranju prema Slunju: 3. bataljon od Korane do k. 404, 2. bataljon od k. 402 do M. Melnice, a 4. bataljon od M. Melnice do Plieš k. 389. U rejonu Lađevac-Slunj ostala je 2. brigada, a 1. brigada se prebacila preko puta Rakovica - Slunj.¹²⁷ Iz ovih rejona one će krenuti u odlučujući napad na Slunj.

Učestale žestoke borbe odnosile su velike žrtve. Danonoćni marševi po hladnoći i nevremenu, u slaboj odeći i obući, neredovnoj i oskudnoj ishrani, doveli su do poboljšanja boraca i brojnog ispadanja iz stroja. Usled toga, borbeni redovi jedinica svakodnevno su proređivani, brojna stanja smanjivana, borbeno moć i udarna sposobnost znatno opadala. Nevolju je povećavala i činjenica što je brigada stekla opšte poverenje i ugled moćne i prodorne jedinice, pa su joj poveravani sve složeniji i odgovorniji zadaci koje je trebalo izvršavati. U vezi s tim, štab 2. ličke brigade 8. novembra 1942. godine obratio se štabu 1. operativne zone pismom u kome ih podseća da su pre neki dan tražili da se iz Like hitno pošalju dve omladinske čete, ukupno 200 boraca, za popunu brigade. Dalje, upozorava ih da su već dva bataljona spala na po 200, a jedan čak na 150 boraca, traže da se pored već zatraženih 200, odmah pošalje još 200-250 boraca za popunu jedinica. Uz to traže što više čarapa i šlapa (cokalja) i oko 500 pari veša. Pored toga, mole da se pošalju diletantske grupe Prvog udarnog teatra u brigadu, pošto su borci premoreni pa da unesu malo vedrine, veselja i raspoloženja radi podizanja morala. U vezi sa ranijim traženjem, štab zone je 10. novembra saopštio štabu brigade sledeće: »Šaljemo vam 95 omladinaca, koji su završili omladinski kurs a sakupljeni su sa teritorije cele oslobođene Like. Naredili smo da se još prikupi drugova, pa čim stignu uputićemo ih u vašu brigadu.« Odgovarajući na pismo od 8. novembra, štab zone mu saopštava: »Poslata vam je jedna omladinska četa (napred navedenih 95 omladinaca - Đ.O) i još oko 30-40 boraca za popunu vaše brigade. Naređena je nova mobilizacija i čim novi drugovi stignu poslaće vam se«. Obaveštava ih daje prikupljeno nešto čarapa, cokalja, maja i veša, pa da pošalju nekoga da to preuzme, da su se mnogi članovi teatra razboleli pa ne mogu doći, ali im je naređeno da se što pre upute u brigadu.¹²⁸ Očigledno, ustanička Lika nije više imala čime da popunjava i drži ubojitom svoju brigadu. Sve rezerve su bile iscrpene, potrebe su prevazilazile njene skromne mogućnosti.

Na dan 14. novembra kada je krenula u odlučujući napad na Slunj, uz pripelu popunu, 2. lička brigada je izgledala ovako:¹²⁹

127) Zb. V-9, d. 39. M. Šakić: citirani članak, str. 585.

128) AVII, k. 801, br. reg. 6/3, k. 1468, br. reg. 46/5.

129) Zb. V-9, d. 48; AVII, k. 801, br. reg. 40/3. U izveštaju zone od 18. novembra broj ljudstva je isti, ali je dato 969 pušaka, što je verovatno tačnije jer valjda nije bilo boraca bez pušaka (AVII, k. 1467, br. reg. 8/5).

Štab brigade	8 ljudi,	pušaka 1,	
Prvi bataljon	260 ljudi,	pušaka 260,	puškmitraljeza 15
Drugi bataljon	212 ljudi,	pušaka 202,	puškmitraljeza 14
Treći bataljon	201 ljudi,	pušaka 155,	puškmitraljeza 11
Četvrti bataljon	207 ljudi,	pušaka 174,	puškmitraljeza 15
Peti bataljon	120 ljudi,	pušaka 103,	mitraljeza 12
Vod za vezu i komora	63 ljudi,	pušaka 43,	puškmitraljeza 1
S V E G A :	1071 ljudi,	pušaka 938,	puškmitraljeza 56 mitraljeza 12

Sa tim snagama i sredstvima 2. lička brigada je istog dana u 15.30 krenula u odlučujući juriš na Slunj. Predah od dva dana oko Lađevca i Furjana dobro je došao da se ljudstvo nahrani, donekle opusti i odmori. Pored popune u ljudstvu, istog dana neposredno pred polazak u napad, tražena je hitna popuna u municiji - 20.000 metaka.

Istovremeno, dok je štab 2. brigade ulagao napore da popuni, ojača i sredi brigadu za konačan obračun, komandant ustaške posade u Slunju pokušavao je takođe da sredi svoje redove. Izbegle posade iz Cetingrada, Batnoge, Ponora i Lađevca brojno su jako ojačale slunjski ustaški garnizon, donoseći istovremeno mnoge teškoće i probleme. Između ostalih, sakupilo se oko 105 teških ranjenika iz prethodnih borbi oko Slunja, koje je trebalo zbrinuti, a i mnogo izbeglica bez ičega. Sakupilo se i dosta ljudi sposobnih za borbu, ali nisu imali čime da ih naoružaju. Kako od 9. novembra avioni sa municijom nisu doletali, uznemiravao ih je nedostatak municije pošto su spali na 50 metaka za pušku u prošeku.¹³¹

Pripreme za napad vršene su temeljito i organizovano bez ometanja. Poučeni iskustvom iz prvog napada, kada je neprijatelj iz čvrsto građenih bunkera i utvrđenih zgrada zaustavio i odbio napad na ivici grada, zaključeno je da se upotrebe i haubice koje su učestvovala u borbi za Bihać. Stoga je od Operativnog štaba za Bosansku krajinu zatraženo da hitno uputi dve haubice sa sto granata. Napad je trebalo do počne 13. novembra, ali je za jedan dan odložen zbog premorenosti 8. brigade, koja je morala prevaliti dugačak, zaobilazan put, od Cetingrada, preko Veljuna do Mrzlog Polja, zapadno od Slunja. Neposredno pred napad, od prebeglog domobrana saznalo se da Slunj brani oko 800 ustaša i oko 450 domobrana i ustaških milicionera.¹³² Štab bojne, odnosno odbrane nalazio se u kući doktora Popovića, između građanske škole i pravoslavne crkve.

Očekivalo se, a na to su i poslednja obaveštenja ukazivala, da će se neprijatelj tući odsudno, do kraja i bez uzmičanja. Stoga je Glavni štab Hrvatske, svojom zapovješću od 13. novembra, u napad uputio tri brigade u tri napadne kolone. Desna kolona: 2. lička brigada uz podršku jednog brdskog topa i dva minobacača, sa polaznog položaja na liniji k. 402 napadala je međurečjem Korana i Slušnica, osnovnim pravcem: k. 402, k. 294, k. 301, k. 272 (sa kapelicom) odakle je trebalo podržati napad srednje i leve kolone. Napadala je u dva ešelona sa

130) »Posada Slunja je bila potpuno premorena i pokisla na ovoj hladnoći, bez dovoljno obuče i odjeće, a što je najvažnije, bez streljiva, čekajući obećanu pomoć u kojoj nije bilo ni traga. Moral ljudstva i posledice svega toga zavaravanja lako je uočiti. U takvim prilikama zatekao nas je novi partizanski napadaj«, izjaviće kasnije ustaški poručnik Baće pred islednikom 3. ustaške odbrane u Karlovcu (AVII, k. 15, br. reg. 18/1-9).

131) M. Leković: cit. delo str. 234-235. AVII, k. 801, br. reg. 17/3. Prebegli domobran je izjavio da u Slunju ima 800 ustaša, 150 domobrana, 200 do 300 naoružanih civila. Naoružanje: 1 protivtenkovski top sa 4-5 granata, 3 minobacača sa po 6-7 mina, 5 mitraljeza, 22 puškmitraljeza, municije za pušku 80-100, puškmit. 500-600, mitraljez oko 1000 met. Rezerve nema, mnogo bačene municije se polomilo. Danju i noću svi su na položaju, oko Slunja su bunker sa posadom od 6 strelaca sa 1 puškmitraljezom.

po dva bataljona. Komandna mesto brigade bile su južne kuće sela Lumbardenik. Srednja kolona: 1. lička brigada, ojačana jednim poljskim topom i minobacačem, sa polaznog položaja Melnice, nastupa između Slušnice i puta Mrzlo Polje - Slunj, sa zadatkom da preko raskrsnice puteva u Slunju (prema Rakovici, odnosno Primišlju) proдре u grad. U prvom ešelonu tri, a u rezervi jedan bataljon. Leva kolona: 8. banijska brigada, uz podršku protivtenkovskog topa i minobacača, sa polaznog položaja Plieš (k. 389) nastupa između puta Mrzlo Polje - Slunj i Korane sa zadatkom da preko k. 292 proдре u grad prema građanskoj školi. U prvom ešelonu da ima dva, a u rezervi jedan bataljon. Srednju i levu kolonu trebalo je da podržavaju dve haubice sa vatrenih položaja na cesti istočne padine M. Melnica. Između operativnog štaba u selu Tepavci, na sedlu Male i Velike Melnice, i komandnih mesta napadnih kolona (brigada), pored kurirske, uspostavljena je i telefonska veza. Napad je trebalo da počne u slučaju magle u 14 a ako bude lepo vreme u 16 časova. U brigadama su određene jake rezerve, ukupno četiri bataljona, sa namerom da se, ako se naiđe na žilav i duži otpor, osustalom napadu ulije nova svežina i silina, uvođenjem rezervi. Predviđeno je bilo da, ako se grad ne zauzme u toku noći, napad produži u toku dana bez zastoja, sve do njegovog pada.

Osiguranje napada sa pravca Karlovca i Topuskog vršila je 4. kordunaška brigada ojačana 1. bataljonom kordunaškog odreda, u rasporedu: jedan bataljon severno od Gline, jedan bataljon na putu Stunj-Karlovac u rejonu Pavlovac Blagajski, jedan bataljon u rejonu Cetingrada, a jedan bataljon da nastupa od Ponora prema Slunju radi vezivanja neprijatelja u rejonu sela Taborišta i osiguranja desnog boka desne kolone.¹³²¹ Ovakav, previše rasturen raspored brigade ubrzo se pokazao neracionalan i necelishodan. Previše snaga, dva bataljona, dato je između Slunja i Cetingrada, a premalo na put prema Veljunu - jedan bataljon, koji uz to nije ni stigao na vreme da zatvori ovaj pravac. Moralo se predvideti da će neprijatelj, kada dođe u krizu i da bi izbegao uništenje, pokušati proboj i izvlačenje iz grada. Upravo tim previdom neprijatelju je omogućeno da izvuče i spase od uništenja celokupnu posadu, istina raznim pravcima u neredu i panici, ali spasenu i postepeno prikupljenu u Karlovcu.

U svemu, za razbijanje neprijatelja i osvajanje Slunja, upotrebljene su jake snage - četiri brigade. Bilo je to oko 3.800 boraca, naoružanih sa 132 puškomitraljeza, 29 mitraljeza, 8 minobacača, 4 topa, 2 haubice i puške. U odnosu na neprijatelja bilo je to preimućstvo od oko 2,5:1, a u naoružanju i mnogo više. Glavno preimućstvo sastojalo se, međutim, u visokom moralu, borbenom elanu i rešnosti boraca da u silovitom jurišu slome otpor neprijatelja, bez obzira na napore. Bila je to prilika da se, uz nešto više snalažljivosti, unište jake i brojne neprijateljske snage i zadobije bogat ratni plen.

Stab 2. brigade je u napad uputio 1. bataljon pravcem kroz Lumbardenik da izbije na Slušnicu u rejonu k. 258, a 4. bataljon u zahvatu puta Ladevac - Slunj da izbije na ušće Slušnice u rejonu k. 272. Sa ovih položaja oba bataljona imala su zadatak da sa desne obale Slušnice vatrom podržavaju prodiranje u grad 1. i 8. brigade sa suprotne strane. U rezervi (drugom ešelonu) 3. bataljon je nastupao pozadi 1. bataljona, a 2. bataljon pozadi 4. bataljona. Iz bataljona u rezervi (drugom ešelonu) uzeti su svi puškomitraljezi (iz 3. bataljona 11. a iz 2. bataljona 14) i njima su pojačani bataljoni prvog ešelona pozadi kojih su oni nastupali. Prema tome, u nastupanju 1. bataljon je deјstvovao sa 26, a 4. bataljon sa 29 puškomitraljeza, uz to ih je neposredno podržavalo 10 mitraljeza iz 5. mitraljeskog bataljona, pored topa i voda minobacača. Bila je to najveća koncentracija vatre kojom je ova brigada ikada raspolagala u napadu, sve do sremskog fronta. Opšte uverenje da će se ovako organizovanim napadom neprijatelj sigurno, mada ne i lako, savladati i Slunj zauzeti počivalo je na realnim osnovama.¹³³¹

132) Zb. V-9, d. 40.

133) Zb. V-9, d. 53.

Napad je počeo u 15.30, pošto je magla počela polagano da se spušta. Haubice su, kao signal, ispalile tri granate u centar grada. Sve tri brigade su sa svojih polaznih položaja, udaljenih oko jedan kilometar, počele odlučno nastupanje. Ustaška odbrana je bila zbunjena vremenom početka napada (danju), iznenađena i prestrašena preciznošću artiljerijsko-minobacačke vatre i masom snaga u nastupanju. Artiljerija i minobacači su nemilosrdno razarali njihove rovove i bunkere, izazivajući pometnju i bežanje. Neprijatelj je pokušavao da snažnom vatrom suzbije, pokoleba i zbuni Ličane, Kordunaše i Banijce u nastupanju, ali bez uspeha. Oni su nezadrživo i odvažno nastupali i bez zadržavanja u silovitom jurišu upadali u neprijateljske rovove, koje je neprijatelj u panici napuštao ne sačekavši bliski obračun.

Prvi ešelon 2. ličke brigade brzo je zauzeo rovove i bunke na desnoj obali Slušnice, pošto ih je neprijatelj u panici napuštao čim bi se bataljoni primicali jurišnom odstojanju, pa su zadatak izvršili bez žrtava. Odmah su, preko reke, vatrom snažno podržali 1. i 8. brigadu koje su sa suprotne strane već upadale u grad. Time je ona svoj zadatak potpuno izvršila.¹³⁴

U dubokom smaknutom borbenom poretku, dotle neviđenom a i kasnije neprimenjivanom, sa masom automatskog oružja 2. lička brigada kada je krenula u napad danju delovala je snažno, impresivno i zastrašujuće. »To je na ustaše, delovalo demoralizatorski, jer je nastupala duga jesenska noć, puna neizvesnosti. Sem toga, ustaše su nas mogle videti još dok smo podilazili njihovim položajima, a i artiljerija nas je podržavala i potpomagala mnogo uspešnije i preciznije nego prilikom prvog napada. Brigada je krenula kao vatreni valjak u 15.30 časova. To je bila demonstracija snage i vatrene moći. Ustaše koje su se nalazile sa ove strane Slušnice sačekale su juriš, da bi ubrzo bezglavice jurnule put Slunja, skačući u Slušnicu i plivajući preko nje« - nadahnuto je opisao događaj Mićun Sakić, komandant brigade.¹³⁵

Odmah, posle pada Slunja, brigada je povučena iz grada koji su preplavili borci 1. i 8. brigade, i razmeštena na konak u obližnja sela. U selo Lumbardenik razmešteni su: prvi, treći i peti bataljon, drugi bataljon u Gornjem Popovcu, na Korani u visini Borja, a četvrti bataljon je ostao da kontroliše mostove na Korani i Slušnici, razmešten u obližnje kuće. Ovde se smestio i štab brigade. Kasnije, tokom noći, odlučeno je da se i ona uputi u gonjenje neprijatelja pa je napustila konačište.

Pošto su bataljoni 1. i 8. brigade, uz nešto više napora, savladali odbranu i upali u prve kuće u gradu, a naročito kada je 8. brigada ovladala k. 292 i spustila se prema gimnaziji, kod neprijatelja u gradu zavladao je potpuna pometnja i panika. Ocenivši da ne postoji mogućnost daljeg otpora već opasnost potpunog uništenja, zapovednik 10. ustaške bojne je oko 17. časova naredio povlačenje niz Koranu u pravcu sela Nikšići i Hrvatski Blagaj, prema Primišlju i Tržiću pa dalje prema Karlovcu, da bi odmah zatim izvršio samoubistvo u prisustvu svoga pobočnika ustaškog poručnika Baće. Pošto je srećno stigao u Karlovac, ovaj ustaški poručnik je pred islednikom u štabu 3. ustaškog zdruga potanko izložio pravu agoniju celokupne posade u Slunju. »O nekom sistematskom povlačenju sa svih položaja nije u tim prilikama moglo biti ni govora, jer prije toga o povlačenju nismo ni računali, očekujući obećanu pomoć... Ipak je bio dat pravac povlačenja, ali ga se jedinice nisu mogle točno držati, već su se povlačile kako je kome sa pojedinih odsjeka bilo lakše, jer su partizani sa svih strana navalili prema Slunju. Odmah po izdanoj zapovijedi za povlačenje zapaljena je sva pismohrana,

134) AVII, k. 15, br. reg. 18/1-9. »U 15 sati napad topništva, tenkova, bacača koji su precizno gadali naše rovove, izbacio je iz stroja odmah veliki broj ljudstva, kako smo ostali i bez streljiva, zapovednik je naredio povlačenje u 17 sati«. - izjaviće kasnije u zapisnik poručnik Baće pobočnik zapovednika 10. ustaške bojne.

135) M. Sakić, citirani članak, str. 587-588, AVII, k. 801, br. reg. 21/2.

skladišta i ostalo što bi neprijatelju moglo koristiti. Jedan protuoklopni top, kojemu je preostalo samo 24 granate, otvorio je na neprijatelja brzu paljbu, a potom je odmah onesposobljen. Zapovijedeno je i zapovjedniku bacača da ih onesposobi i uništi.«

Obustavivši otpor neprijateljski vojnici su se u gomilama dali u bekstvo. Bežalo se glavom bez obzira kuda se god moglo, samo da se pobegne. U toj panici, ne mogavši se dočepati mosta, vojnici i građani skakali su u hladnu i nadošlu Koranu da bi preplivali na drugu stranu, pri čemu su se mnogi utopili. Najveća grupa se povukla desnom obalom Korane putem preko Taborišta, prema Veljunu i Tušiloviću u Karlovac. Selo Taborište branio je vod 3. ustaške satnije, koji se pre tri dana povukao iz Cetingrada. Bez naporaje suzbio i zadržao mlako nastupanje jednog bataljona 4. brigade i time omogućio prikupljanje i odstupanje ove velike grupe kojoj se stavio na čelo. Druga velika grupa od oko 130 ustaša i domobrana povukla se preko Primišlja, Tržića i Kamenice na Tounj i kasnije stigla u Karlovac. Neke grupe koje su se povlačile prema Topuskom sačekao je i raspršio kod sela Katinovca u dolini Gline 2. bataljon 5. kordunaške brigade i pri tome ubio devet, a zarobio tri neprijateljska vojnika. U Topusko je ovim pravcem, ipak, stiglo oko 200 ustaša i izbeglica sa 10 ranjenika. Prva grupa od 200 vojnika i civila stila je u Barilović preko Krnjaka već u 4 časa 15. novembra i produžila u Karlovac, gde se u toku dana prikupilo oko 260 ustaša i 3.000 civila. Do 19.25 časova 19. novembra 1942. godine iz Slunja u Karlovac stiglo je 7 oficira, 767, ustaša, domobrana i oružnika, 430 naoružanih civila - ustaških milicionera i 3.000 građana, sa 1218 pušaka, 3 puškomitraljeza i 1 mitraljezom.¹³⁶

Mada je napad bio dobro pripremljen i vođen, valja to utvrditi da je učinjen ozbiljan propust što nije pravovremeno uočena i predviđena mogućnost brzog sloma neprijateljske odbrane, a time i njegovog nastojanja da se po svaku cenu izvlači i spasava od uništenja i zarobljavanja. Ovim previdom napadač je sebe lišio potpunog zasluženog trijumfa, a branilac dobio mogućnost spasa, istina u rasulu i panici, ali ipak spasa. Mada ima mesta prigovoru da ojačana 4. brigada nije najracionalnije upotrebljena, valja poštovati odluku da se ukloni svaki rizik i da se najverovatniji pravci moguće neprijateljske intervencije od Karlovca i Topuskog sigurno kontrolišu i zatvore. Međutim, njen bataljon upućen u napad na Taborište nije ništa učinio, kao ni bataljon upućen u rejon Pavlovac Blagajski kuda su ustaše u velikim kolonama prošle bez ometanja.

Iako je 4. brigadu uputio na obezbeđenje, Glavnom štabu je stajalo na raspolaganju dovoljno snaga da spreči izvlačenje i bežanje posade iz Slunja, samo da je to imao u vidu. U rezervama brigada stajala su četiri bataljona neiskorišćena, a samo jedan da je na vreme prebačen na put između Slunja i Blagaja situacija bi bila drugačija. Uostalom, brzi slom neprijatelja iznenadio je sve, pa i štabove brigada. Usredsređeni na napad i izvršenje zadatka sa naglim, neočekivanim obrtom nisu računali. Noć je, toga puta, išla na ruku ustašama. Mada prestravljeni i uspaničeni do obezglavljenosti dobro su je iskoristili. Dok se partizansko komandovanje, poneseno zadovoljstvom brzog uspeha i trijumfa, snašlo i organizovalo gonjenje ustaše su u neuređenim, manjim ili većim, gomilama predvođene sigurnim vodičima umakle u noć i brzo odmicale zaostalim gonionicima. U gonjenje prema Veljunu sa znatnim zadocnjenjem upućena je 1. lička brigada, a mnogo kasnije pravcem selo Cvitković-Gornja Glina upućena je i 2. lička brigada.

U selu Cvitkoviću štab brigade je od meštana saznao da ustaše nisu odstupile prema Glinici, već prema Veljunu pa je samoinicijativno obustavio gonjenje i sa brigadom zakonačio u Gornjoj Glini. Odmah, u 4. časa 15. novembra iz zaseoka Jurčevići, izvestio je o situaciji i odluci o obustavljenju gonjenja tražeći

136) AVII, k. 15, br. reg. 18/1-4, 7, 8, 9; 15/1-4. Zb. V-9, d. 58; Zb. 11-6, d. 167.

uputstva za dalji rad, obavještavajući da se oko 22. časa oko Veljuna čulajaca mitraljeska i minobacačka vatra. Time su njena borbena dejstva oko Slunja bila okončana.¹³⁷⁾

U borbama oko Slunja neprijatelj je sigurno imao znatnih gubitaka, ali ni u njihovim dokumentima nema tačnih podataka o tome, kao da su to nerado beležili i zbrajali. Prema veoma skromnoj proceni štaba 1. operativne zone ubijeno je oko 30 i zarobljeno 9 neprijateljskih vojnika, dok je broj ranjenih iznosio više desetina.¹³⁸⁾

Ujutro, 15. novembra, štab brigade je u selu Jurčevići primio naređenje da u toku dana, a najdalje sutra do 8 časova, brigadu razmesti u rejonu: Cetingrad, Ponor, Podcetin, sa štabom brigade u Cetingradu. Naloženo je da se svi odvojeni delovi prikupe u sastav brigade, a pridati minobacači i top da se zadrže do daljeg naređenja. Brigadi je stavljeno u zadatak da sva sela očisti od eventualnih zaostalih neprijateljskih delova, da prikupi oružje po selima, održava red i onemogućiti pljačku i samovolju, da se jedinice organizovano odmaraju. Sve potrebe u municiji i ostalom, kao i sve izveštaje da dostavlja operativnom štabu u Slunj.¹³⁹⁾ Pošto je razmestio brigadu u određenom rejonu, štab brigade je 17. novembra izvestio da su prvi, četvrti i peti bataljon i vod minobacača smešteni u Cetingradu, 2. bataljon u Ponoru, a 3. bataljon u Podcetinu. S obzirom na to da su sela oko Cetingrada spaljena ili su kuće onesposobljene za stanovanje (bez prozora, vrata, patosa) morali su, naglašava se u izveštaju, u Cetingrad smestiti tri bataljona pa je došlo do prenapučenosti i veoma slabih uslova za odmor ljudstva. Radi toga su tražili da im se odobri da jedan ili dva bataljona smeste u Veliku Kladušu. Njihovom predlogu je istog dana udovoljeno.¹⁴⁰⁾ Prilikom pretresanja sela zaplenjeno je 30 vojničkih pušaka. Štab zone je 16. novembra poslao 2. brigadi 8.000 metaka za puške i 3.000 metaka za mitraljeze italijanskog porekla, kao i 11 bluza za drugarice, 40 pari čarapa, 100 pari cokula, 20 džempera.¹⁴¹⁾

Uporedo sa akcijama na čišćenju terena, za odmor, popunu i sređivanje jedinica, odvijao se neprestano svestran i intenzivan partijaski i politički rad u jedinicama i na terenu. Sekretar partijske organizacije u 2. brigadi bio je u mogućnosti da 18. novembra izvesti daje, od prošlog izveštaja (nisam ga pronašao), primljeno pet novih članova u Partiju. Partijski rad u bataljonima, kaže on, odvija se redovno, mada ima i zakašnjenja. Od kada su jedinice na odmoru oko Cetingrada rad je aktivniji, naročito kulturno-prosvetni rad po bataljonima gde je sve više partizana koji saraduju u džepnim novinama. U selima su održana tri politička zbora, izveštavao je on, na kojima je govoreno o jedinstvu Srba i Hrvata, o ulozi Komunističke partije, o ulozi ustaša i četnika, sa pozivima Hrvatima da stupaju u borbu. Zboru u Gornjoj Glini, piše u izveštaju, prisustvovalo je 150 ljudi, a na drugom i trećem zboru u selu Cvitkoviću prisustvovalo je po 60 do 80 ljudi. Na zborovima su govorili politički komesar brigade (Petar Babić) i politički komesar 4. bataljona (Petar Basta).¹⁴²⁾

U rejonu Cetingrada, sa tri bataljona i u rejonu Velike Kladuše, sa dva bataljona, brigada se zadržala sve dok nije odmarševala na Baniju.

137) AVII, k. 801, br. reg. 22/2.

138) Zb. V-9, d. 186. Zapovednik 3. ustaškog zdruga u Karlovcu, izvestio je Glavni stožer 21. novembra (sedam dana posle poraza) o gubicima 10. ustaške bojne iz Slunja. Ne navodeći prvobitno stanje, kaže da se dotada prikupilo svega 375 vojnika. Pred napad na Slunj, po izveštaju od 4. novembra, ona je imala najmanje 550 vojnika, što bi značilo daje izgubila najmanje 175 vojnika. Sastavi će biti popunjeni, izvestio je on, izbeglim milicionerima i oružnicima kojih ima oko 400, pa će svaka satnija imati po 200 ljudi. Zb. V-9, d. 40, 46, 53, 58, 59, 78, 153, 154; AVII, k. 1468, br. reg. 3/1, k. 3a, br. reg. 44/1.

139) AVII, k. 1467a, br. reg. 51, 53/6.

140) AVII, k. 801, br. reg. 24/2.

141) AVII, k. 1468, br. reg. 60/5.

142) AVII, CK-HRV, film 1, 352-353.

c) Borbe oko Dvora na Uni

Nastupanje brigade se nastavlja preko Banije prema Pounju. Naredni cilj bio je oslobodjenje Dvora na Uni sa okolinom. Ličko-banijske brigade imale su zauzeti Dvor na Uni sa mestima do Kostajnice. U osnovi, po operativnoj zamisli i kontinuitetu dejstava, bila je to završna etapa bihačke operacije. Cilj je bio uništenjem neprijateljevih garnizona oko ušća reka Sane i Une, čvrstim spajanjem i povezivanjem prostranih slobodnih teritorija sa obe strane reke Une i presecanjem za neprijatelja važnih komunikacija u Pounju zadati neprijatelju još jedan težak udarac i zadržati punu operativnu inicijativu u rukama.

Dok se 2. lička brigada u rejonu Cetingrad-Velika Kladuša sređivala i pripremala za marš preko Banije ka Dvoru na Uni, došlo je do formiranja 6. ličke udarne divizije NOVJ. Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. novembra 1942. godine u njen sastav su ušle: 1.2. i 3. (službeno 9. hrvatska) lička brigada.¹⁴³ Komandant divizije postao je Srećko Manola, a politički komesar Rade Zigić. Istovremeno su formirane 7. banijska i 8. kordunaška divizija. Ove tri divizije obrazovale su 1. hrvatski korpus koji je istom naredbom formiran. Za komandanta korpusa postavljen je Ivan Gošnjak, a za političkog komesara Vječešlav Holjevac. Nekoliko dana pre ovog obrazovanja 1. bosanski korpus pod komandom Koste Nađa i Velimira Stojnića. Sada su, dakako, realizaciju zatečenih operativnih zamisli i planova u daljem razvijanju ofanzive preuzeli štabovi korpusa i divizija.

Rano pre podne 21. novembra 6. divizija je sa 1. i 2. brigadom (3. brigada je bila u Lici) krenula na marš prema Dvoru na Uni, marš-rutom: Velika Kladuša - Vrnograč - Zirovac - Donja i Gornja Stupnica. Polazna tačka marša za 2. brigadu bila je u Velikoj Kladuši koju je morala proći čelom u 10 časova 21. novembra 1942. godine.¹⁴⁴ Dakle, do toga vremena sve jedinice brigade, iz Cetingrada, Podcetina i Ponora, morale su stići u Veliku Kladušu. Prvi konak, noć 21/22. novembar, brigada je imala u Vrnograču, a drugi konak se poklapao sa marševskim ciljem - rejon Stupnica, gde je morala stići 22. novembra uveče. U rejone konačišta pravovremeno su upućivani konačari da u saradnji sa narodnooslobodilačkim odborima, a gde njih nije bilo sa političkim radnicima na terenu, pripreme razmeštaj i ishranu jedinica. Marš je počeo i odvijao se uredno i po planu bez ikakvog ometanja.

Nekoliko dana odmora, u rejonu Cetingrad-Velika Kladuša, koji je 2. lička brigada posle dugog vremena najzad dobila, dobro joj je došlo. Koliko-toliko zaštićeni od hladnoće borci su se, po kućama i drugim skloništima uz vatru, donekle opustili, odmorili i dobro nahranili. Pribavljeno je ponešto odeće i obuće, a poderano je popravljeno i prikrpljeno. Uz to, intenzivnom vojno-političkom obukom, analizirana su iskustva iz proteklih borbi, borci su upoznati sa stanjem na frontovima, pre svega kod nas i na istočnom frontu što je uveliko podsticalo optimizam, snažno podizalo borbeni moral i veru u pobjedu. Organizovani kulturno-zabavni rad u jedinicama unosio je vedrinu, razbribrigu i raspoloženje. Borci su krenuli na marš u njima dotle nepoznate krajeve orni za borbu i spremni na sva iskušenja koja su ih očekivala. Dostigavši marševski cilj brigada se razmestila u širem rejonu Gornja i Donja Stupnica, po okolnim selima i zaseocima. U ovim selima brigada je bila okružena svestranom pažnjom i dočekana sa puno ljubavi. Narod Banije primao je Ličane u svoje domove kao dobrodošle prijatelja i drage goste, pružajući im toplinu svoga doma i iznoseći pred njih najbolje što su imali.

143) Zb. II-1, d. 95. Štab 6. divizije je funkcionisao nekoliko dana pre naredbe Vrhovnog štaba, što potvrđuje marševska zapovest (ne datirana ali izdata najkasnije 20. novembra) štaba 6. divizije, po kojoj se krenulo na marš prema Dvoru.

144) AVII, k. 795, br. reg. 1/1.

Iza 2. brigade na odstojanju jednodnevnog marša marševala je 1. lička brigada. Ona je 21. novembra u 8. časova krenula iz Veljuna, da bi noću 21/22. novembra zakonačila u Velikoj Kladaši. Naredno konačište brigada je imala u regionu: s. Žirovac - s. Komora - s. Gvozdensko, ali je trebalo nastojati da dostigne i krajnju tačku marša - selo Rujevac, gde se imala prikupiti i ostati do polaska na zadatak. U selo Rujevac smestio se po završenom maršu i štab 6. divizije.

Marš u Baniju organizovan je skladno i precizno po svim pravilima uobičajenim za marš krupnijih jedinica. U marševskoj zapovesti štaba divizije nalaze se i ovakve odredbe: »Kretati se cestom. U koloni po tri. Obezbediti nekoliko kola za voženje iznemoglih drugova. Svakih 50 minuta marša davati predah od po 10 minuta najviše. Dežurni oficir brigade neka kontroliše marševski poredak i daje zastanke. Bočno isturiti jake patrole, naročito na deonicama cesta gde se u blizini nalaze šume i grmovi. Dolaskom u Vrnograč potrebno je pozvati stanovništvo na predaju oružja, a u tu svrhu osloniti se na političke radnike koji već deluju u Vrnograču. Naročito upozoriti drugove da se korektno ponašaju, da ne zalaze u muslimanske kuće, da ni gestom ni rečju ne vređaju muslimanske žene«. I ovakve odredbe u zapovesti su, dabome, bile nužne s obzirom daje ličkim borbama to bio prvi boravak u muslimanskim selima.

U toku 23. novembra 1942. godine 6. lička divizija, sa svoje dve brigade, našla se prikupljena na prostoru sela: Udetin, Stupnice, Gvozdensko, Međumajdan. Ovakvo krupne snage i pored svih preduzetih mera nisu mogle ostati neprimećene, pošto je i neprijatelj, poučen iskustvima, bio budan i oprezan. U svom dnevnom izveštaju od 25. novembra štab 2. domobranske pešadijske divizije u Kostajnici javio je da izviđački delovi na prostoru Dvor-Javoranj nisu došli u dodir sa neprijateljem, ali da »jedna poverljiva osoba javlja da su jače partizanske skupine u prostoru: Ljubina, Međumajdan, Rujevac i Žirovac, koje namjeravaju napasti Dvor i Bosanski Novi«. Oružnička postaja u Divuši u 21.36 časova 25. novembra javila je da se oko 8.000—9.000 partizana skuplja u selima Katarine, Draškovac, Šegestin koji, prema izjavama građana, nameravaju napasti osiguranje na pruzi Dvor - Volinje (podatak tačan, samo brojka preterana). Oružnici su dalje javljali daje istog dana u 12.30 časova oko 300-400 partizana na putu prema selu Javoranj (6 km severozapadno Dvor), da su oko 16 časova partizani zaposeli most koji se nalazi 4 km zapadno od Dvora i da »poverljiva osoba javlja da se partizanski stožer nalazi u Žirovcu.«¹⁴⁵⁾ Ovi i drugi slični podaci ukazuju daje neprijatelj bio dobro obavešten i da nije mogao biti iznenađen, možda samo mestimično u taktičkom domenu.

Odbrana Dvora na Uni bila je poverena 3. bojni 2. gorskog zdruga (brdske brigade) ojačana baterijom haubica i drugim delovima. U njenom sastavu je trebalo da bude, ali je nejasno da li je u času napada i bila, jedna satnija od 120 domobrana formirana od ostataka nekih jedinica 12. pukovnije koji su uspeli pobeći iz Bihaća. Pored toga, bilo je tu oružnika i ponešto ustaša iz pripremljene ustaške bojne, tako da se podaci od oko 800 domobrana, 66 ustaša i 47 oružnika, kojima je raspolagao štab 6. divizije mogu smatrati približno tačnim.¹⁴⁶⁾ U mestu je odbrana bila organizovana uglavnom po grupnom sistemu, utvrđene zgrade, mestimično rovovi i bunker. Spoljna odbrana oko mesta imala je uglavnom kružni oblik, uređena po pravilima poljske fortifikacije sa rovovima punog profila, bunkerima za mitraljeska gnezda, sve opasano bodljikavom žicom a na Ceriku i nagaznim minama. Spoljna odbrana zahvatala je groblje i Mikanovo brdo sa severne strane koje je branila 2. satnija 3. bojne, Cerik (kose jugoistočno od Hrtići i k. 196) branila je 3. satnija, Sakića brdo k. 255 jugozapadno i k. 200 južno od Dvora branio je po jedan ojačani vod (po oko 40 vojnika). Baterija haubica

145) AVII, k. 15, br. reg. 27/1-34, 27/1-36.

146) AVII, k. 16, br. reg. 3/1-52, k. 15, br. reg. 7/1-43, 26/1-8, 7/1-20, 8/1-14.

bila je plasirana u ravnici između mesta i reke kod slova »0« od reči »Podovi« (sekcija Kostajnica 1:100000). Pošto je napadom, noću 26/27. novembra, bila jako ugrožena sutradan je odmah premeštena u park u centru mesta gde je ostala do kraja borbi. U svojoj rezervi zapovednik posade Šarić zadržao je dva voda (oko 80 vojnika) u centru mesta.

U času napada na Dvor ostale snage 2. gorskog zdruga (1, 2. i 4. bojna) nalazile su se u akciji čišćenja južno od linije Sisak-Petrinja, oko severnog oboda Samarice. U toku dana 26. novembra 1. i 2. bojna »čistile« su prostor sela Trnovac, Brestik, Klasnić i Kozaperovica, dok se 4. bojna zatekla na prostoru sela Kukuruzari. U čišćenju prostora južno od Siska učestvovao je iz Siska 3. bataljon 741. puka 714. nemačke divizije. U Kostajnici se od 18. novembra nalazila 1. četa 202. nemačkog oklopnog puka (srednjih tenkova), sa vodom oklopnih pionira.¹⁴⁷¹ Očigledno, bile su to jake snage u punoj borbenoj gotovosti sa kojima je pri planiranju napada na Dvor i Bosanski Novi valjalo najozbiljnije računati.

Po selima pored Une, između Dvora i Volinje, bile su pretežno oružničke posade neutvrđenog sastava, mestimično sa ustaškom milicijom - naoružani meštani civili. Jedino je u Kozibrodu bila domobranska satnija, a na mostu u Volinju domobranska posada, izgleda deo ove satnije. To su bile slabe snage nesposobne za ozbiljniji otpor, što se pri prvom sukobu i pokazalo.¹⁴⁸¹

Brojne ustaško-domobranske snage na prostoru zahvaćenom partizanskom ofanzivom nalazile su se u pogledu operativne upotrebe pod komandom nemačkog generala Stala (Stahla) komandanta 714. divizije. U odbrani Bosanskog Novog pod komandom nemačkog majora Goertza učestvovali su: jedan bataljon 714. nemačke divizije, dve bojne 3. gorskog zdruga i jedna bojna 12. domobranske pešačke pukovnije (nju su Krajišnici uništiti, uglavnom zarobili), sa tri baterije haubica, minobacačima i drugim sredstvima podrške. U toku 27. novembra dobili su u pojačanje i četnu nemačkih srednjih tenkova (3. četa 202. oklopnog puka) koja je sprovela kamione sa municijom za posade Novog i Dvora. Na ove zaista jake snage napadale su 1. i 2. krajiška brigada. Tri puta su prodirale u centar grada, ali su svaki put izbacivane protivnapadom, uglavnom nemačkih snaga. Iako grad nisu zauzele, može se reći da su imale vidnog uspeha zarobivši nekoliko stotina domobrana i haubičku bateriju od četiri oruđa.

Neposredno pred napad na Dvor došlo je do značajnih kadrovskih pomeranja u 2. ličkoj brigadi. Usled bolesti komandant brigade Milan Mićun Sakić otpremljen je u bolnicu u Žirovac, a komandovanje brigadom preuzeo je Tomica Popović dotada komandant 1. bataljona. Umesto njega za komandanta 1. bataljona postavljen je Dragan Rakić dotada komandant 3. bataljona. Sa političkim komesarom 3. bataljona Savom Dopuđom komandovanje bataljonom preuzeo je zamenik komandanta Dušan Čosić. Pošto su komandant 2. bataljon Staniša Oспенica i njegov zamenik Rade Ratković bili upućeni na oficirski kurs, dužnost komandanta bataljona poverena je Jovanu Čurčiću.

Plan napada na Dvor i mesta nizvodno do Volinje razrađen je do u detalje u štabu 1. hrvatskog korpusa. Tim planom, izraženim u zapovesti korpusa precizno su raspoređivani i postavljeni zadaci bataljonomima, tako daje štabu divizije ostalo da to u ponovljenom obliku prenese štabovima brigada, a oni da urade isto samo imenujući konkretno bataljone po već određenom rasporedu i dobijenim zadacima. Objektivno, ovakvim planiranjem i komandovanjem štab divizije i štabovi brigada od subjekata odlučivanja, samoinicijative i odgovornosti pretvoreni su u običnu transmisiju, što će se pokazati pogrešno.

Planom je bilo utvrđeno da napad na Dvor i sva mesta do Volinje počne 26. novembra u 23 časa, što se uglavnom i ostvarilo, pošto je vremena za pripremu

147) AVII, k. 15, br. reg. 20/1-7, 27/1-36, 26/1-39, 28/1-31.

148) Zb. V-10, d. 134.

i dovođenje bataljona na pravce napada bilo dovoljno. U tome prvom napadu na Dvor, noću 26/27. novembra, glavna uloga je pripadala, odnosno glavni udar je nosila 7. brigada 7. divizije koja je imala zadatak da zauzme grad. U tome joj je na neceleshodan način sadejstvovala 2. lička brigada bez dva bataljona sa ograničenim zadatkom, dok su njena dva bataljona prvobitno zadržana u korpusnoj rezervi.¹⁴⁹

Sedma brigada, podržana jednom haubicom plasiranom kod sela Hrtići, imala je da jednim bataljonom zauzme Šakića brdo (k. 255) koji je, potom, trebalo da sadejstvuje bataljonu koji je napadao pravcem niz potok Žirovac u daljem prodiranju u grad. Jedan bataljon napadao je niz potok Žirovac sa zadatkom da proдре u centar mesta, izbijajući delom snaga u pozadinu bunkera na Ceriku i održavajući vezu levo sa bataljonom 2. brigade. Jedan bataljon je imao da proдре u centar mesta sa suprotne, severne strane, pravcem u zahvatu puta od sela Zamlače. Između ovih bataljona 7. brigade ubačena je 2. brigada sa dva bataljona, tako daje imala sa 1. bataljonom (komandant Dragan Rakić, komesar Jovo Bogdanović) da zauzme položaje na Ceriku, a sa 2. bataljonom (komandant Jovan Curčić, komesar Stevo Zunić) položaje kod groblja i na Mikanovu brdu. Time se njen zadatak završavao, pa je određeno da se na zauzetim položajima (na Ceriku i kod groblja) ostavi samo jedan bataljon a drugi da se uputi u korpusnu rezervu u selo Javoranj. Za ovu priliku 2. brigada je bila ojačana sa dva minobacača koje je, po izvršenju zadatka, trebalo da stavi na raspolaganje 7. brigadi u osvajanju Dvora. Ako se pogleda na kartu ovaj plan napada izaziva čuđenje. Umesto da se razgraničenim zadacima brigadama omogući njihovo međusobno sadejstvo, ali pre svega da im se omogući da one svojim snagama kompaktno napadaju, one se nespretno mešaju i nepotrebno cepaju. Sedma brigada, koja je trebalo da izvršava glavni zadatak, ubacivanjem 2. brigade potpuno je raspolovljena na dva nejednaka dela, što je ne samo onemogućilo njeno kompaktno dejstvo i unutrašnje sadejstvo njenih jedinica već je štabu brigade onemogućilo efikasno komandovanje i pravovremen uvid u situaciju. Staje štab korpusa navelo da ovako postupi ne može se uverljivo i logično objasniti.

Branilac je napad dočekao uglavnom spreman i bez iznenađenja. Bataljon 7. brigade nije uspeo da zauzme Šakića brdo, niti je bataljon niz potok Žirovac uspeo da razbije neprijateljsku odbranu i proдре u grad. Jedino je bataljon iz pravca Zamlače uspeo da proдре u grad i zauzme severnu grupu kuća u Dvoru i približi se haubičkoj bateriji na oko 100 metara. Tu je zadržan kartečnom vatrom i jakim otporom dva voda iz rezerve. Pošto je u prodoru bio usamljen, svi položaji oko grada još su se držali, ovaj bataljon je protivnapadom uskoro bio izbačen. Znatno kasnije, kada je već bataljon 7. brigade bio izbačen, oko 3.30 časova 27. novembra uspeo je 2. bataljonu 2. brigade da u snažnom ponovljenom jurišu izbacii iz položaja kod groblja i na Mikanovu brdu 2. satniju koja se povukla na ivicu parka u Dvoru. Ovim je on svoj zadatak potpuno izvršio, samo sa velikim zakašnjenjem u odnosu na već pomenuti bataljon 7. brigade, pa se i on našao usamljen. Odbivši napade na svim ostalim pravcima, branilac je brzo sređivao svoje redove pa je sa 2. satnijom potpomognutom ostalim sredstvima prešao u protivnapad i u 6.30 odbacio 2. bataljon uz velike gubitke, povrativši izgubljene položaje.¹⁵⁰ U napadu na Cerik sa pravca k. 196, 1. bataljon 2. brigade je u prvom jurišu naišao na pešadijske nagazne mine, pretrpeo znatne gubitke i povukao se unazad. Dalji pokušaji da se neprijatelj savlada i izvrši zadatak, nisu dali rezultata. Objektivno ne mali izgledi na uspeh su, usled slabe organizacije napada i još goreg sadejstva između jedinica, olako propušteni. Od pet bataljona upućenih na Dvor, samo su dva izvršili svoje zadatke. Ali, na žalost, i oni usamljeno i

149) Zb. V-30, d. 178; Zb. V-9, d. 98, 99; Zb. V-10, d. 52.

150) AVII, k. 16, br. reg. 3/1-52.

međusobno neusklađeno i nepovezano, pa su lako počesno tučeni i odbacivani. Uspeši dva pomenuta bataljona kao da ukazuju da branilac nije bio nesavladiv i neranjiv, samo je napadač slabo planirao, organizovao i vodio napad. U datim okolnostima bilo je celishodnije osvajanje Dvora poveriti jednoj jakoj i homogenoj brigadi, kojoj je trebalo sigurno obezbediti krila i bokove i podržati je svim raspoloživim sredstvima, pa verovatno uspeh ne bi izostao.

Ni ojačani vod na Šakića brdu bataljon 7. brigade nije uspeo savladati i on je posednute položaje održao do kraja. Ojačani vod na k. 200, zbacili su delovi 8. brigade, koja je glavnim snagama bezuspešno napadala Matijeviće i Lebrenicu (k. 257). Ovaj neprijateljski vod se uspešno povukao u Dvor.

Sela od Zamlače do Volinje čistila je 1. lička brigada sa zadatkom da napad na Dvor i Bosanski Novi obezbedi sa pravca Kostajnice. Sa 2. bataljonom, posle relativno jačeg ali kratkog otpora, zauzeta je Zamlača gde su ubijena dva, a zarobljeno 20 naoružanih seljaka i tri pripadnika pripremne ustaške bojne, zaplenivši 19 pušaka. Zarobljeni seljaci su kasnije pušteni kućama.¹⁵¹⁾ Ovaj bataljon je kasnije donekle sadejstvovao 1. bataljonu protiv neprijateljske kolone koja je nastupila od Kostajnice. Otpor u selima Unčani i Golubac 1. bataljon je bzo slomio, očistio sela i poseo položaj iznad puta Divuša-Dvor, da bi u toku 27. novembra ušao u Divušu bez otpora. Jača grupa oružnika iz Divuše pobegla je ne pruživši otpor, pod okrilje domobranske satnije u Kozibrodu, da bi svi zajedno opet bez otpora splavom preko Une pobegli u Dobrljin. Ovde su im se odmah priključili oružnici iz Dobrljina, pa su svi zajedno produžili u Volinju gde su sa tamošnjom posadom suzbili napade 4. bataljona 1. ličke brigade. Položaje na padinama k. 284 - Crlješnica noću je na vreme poseo 4. bataljon ojačan protivtenkovskim mitraljezom. U toku 27. novembra napadao je posade u selu Volinja, na železničkom mostu kod Volinje i druge pored Une, ali bez uspeha. Na tim položajima prihvatio je istog dana odbrambene borbe sa 4. bojnomo 2. gorskog zdruga ojačanom nemačkim tenkovima koja je tu pristigla i prešla u nastupanje. I pored žestokog otpora posle podne je odbačen sa Crlješnice. Položaje iznad sela Kuljana poseo je 3. bataljon sa zadatkom da kontroliše put između Volinje i Divuše i da spreči bekstvo neprijateljevih delovima. U zasedu između Volinje i Kuljana pre podne 27. novembra uleteo je nemački kamion koji je uništen, atri nemačka vojnika su zarobljena. U toku 28. novembra 3. bataljon 1. brigade dosta uspešno se suprotstavio nadmoćnim nemačko-domobranskim snagama koje su, pošto su odbacile u stranu 4. bataljon, nezadrživo nastupale prema Dvoru.¹⁵²⁾ Pošto su bataljoni 1. brigade izvršili svoje prvobitne zadatke pročistivši određena sela: logično i celishodno je bilo odmah prikupiti i grupisati brigadu na pogodnim položajima. Sa tako grupisanim snagama brigade moglo se smelo kombinujući frontalni otpor sa bočnim manevrima i udarima uspešno suprotstaviti nadmoćnijem neprijatelju u nastupanju. Ovo tim pre što su njegove namere morale biti jasne čim je u toku 27. novembra prešao u napad od Volinje i zauzeo Crlješnicu, nastavljajući dovlačenje novih snaga. Umesto da celishodnim grupisanjem i podesnim manevrima prikupljenom brigadom nastoji zadržati inicijativu i nametati neprijatelju borbu pod što nepovoljnijim uslovima, štab 1. brigade držao se pasivno zadržavajući bataljone na prvobitnim položajima, onako usamljene i međusobno nepovezane, prepuštajući ih same sebi i izloživši ih počesnom tučenju, lakom razbijanju i odbacivanju.

U planiranju napada, štab korpusa je kao svoju rezervu predvideo dva bataljona 2. ličke brigade. Međutim, kako su se u toku 25. novembra u rejonu sela Trnovac i Kozaperovica pojavile jake ustaško-domobranske snage u nastupanju preme Brestiku, on je istog dana uveče odlučio da se dva bataljona (3. i 4. ba-

151) Zb. V-10, dok. 134.

152) AVII, k. 15, br. reg. 28/1-31, 27/142.

taljon) odmah upute na položaje Čavić brdo i Kapija brdo k. 601. U 5 časova 26. novembra bataljoni su iz sela Štupnice krenuli na zadatak pod jedinstvenom komandom komandanta 4. bataljona Dušana Dotlića. Do 7 časova izbili su na određene položaje, isturivši patrole prema Trnovcu i Brestiku radi hvatanja veze sa četom područnog bataljona koja se nalazila ispred neprijatelja, o čemu je odmah izvešten štab korpusa. Ujutro 27. novembra štab korpusa je izvešten da su neprijateljske snage (bile su to 1. i 2. bojna 2. gorskog zdruga) u toku 26. novembra bile u selima Brestik-Vučkovići (gde je zapaljena škola), u Trnovcu i Koza-perovici, ali da se pred noć povukle prema Maji otkuda se oko 21. čas čuo poneki neprijateljski mitraljeski rafal. Saznavši da se neprijatelj povukao iz rejonu Brestik-Klasnić, a napad na Dvor već je pretrpeo neuspeh, štab korpusa je Dotliću naredio da najkraćim pravcem sa oba bataljona dođu u selo Javoranj najkasnije do 23. časa 27. novembra, i da se javi komandantu 2. brigade.¹⁵³⁾

U štabu korpusa je nakon analize razloga neuspeha rešeno da se napad na Dvor ponovi sledeće noći donekle novim, mada ne i svežim snagama. U napad je ubačena kompletna 2. brigada verovatno u nadi da će ona uspeti da savlada braniocu i zauzme Dvor. Previdelo se mnogo činjenica koje su, objektivno, jasno ukazivale da su šanse za uspeh jako umanjene. Branilac je čvrsto držao sve položaje, uspostavio je vezu sa posadom u Bosanskom Novom i otuda pomoću tenkova dobio popunu u municiji, lišen je neizvesnosti u skorbu i sigurnu pomoć iz Kostajnice. S druge strane, u 2. ličkoj brigadi stanje se u toku protekla dvadesetčetiri časa znatno izmenilo. Njena dva bataljona su bez predaha sa dugog, pretežno noćnog marša, umorni ubacivani u napad, a druga dva bataljona su u neuspehom napadu pretrpeli znatne gubitke što se moralo odraziti na moralno stanje i borbenost. Uz to, nailazak 1. bataljona na nagazne mine brzo se pročulo po jedinicama, izazvajući kod boraca nesigurnost, zaziranje i strah pri svakom koraku učinjenom ispred neprijateljskih položaja po mraku. Budući potpuno neupućeni u tajne ovog podmuklog i opasnog oružja, borci su u svojoj uobrazilji sigurno preterivali u pogledu njegove moći i upotrebe, što je moralo uticati na njihovu smelost i odlučnost u napadu. Sve to je jako umanjilo poznatu i ovoj brigadi svojstvenu, prodornost i silovitost u napadu sa čime se uvek računalo. Za izvršenje zadatka brigadi su pridata dva minobacača i haubica plasirana na vatrenim položajima kod sela Hrtići.

U napad brigada je krenula: pravcem Zamlača-Dvor upućen je 4. bataljon sa zadatkom da upadne u mesto i da ga zauzme; zadatak 3. bataljona bio je da zauzme položaje kod groblja i na Mikanovu brdu, da ih očisti i rokira se tako da levim krilom zauzme i očisti selo Majur, stvarajući prostor za uvođenje u napad 2. bataljona; u početku 2. bataljon je postavljen iza 3. bataljona i čim on zauzme određene položaje i rokira se, on je imao zadatak da se tim pravcem probije u centar grada i sadejstvuje 4. bataljonu; u rezervi je zadržan 1. bataljon verovatno zbog mina; dok je 5. mitraljeski bataljon raspoređen po ovim bataljonima. Nije teško zapaziti izvesnu protivrečnost između postavljenog cilja (osvajanje Dvora) i upotreba snaga i sredstava. U napad su praktično ubačena samo dva bataljona sa namerom da se jedan (2. bataljon) naknadno uvede dok mu se stvori prostor, dok je jedan (1. bataljon) određen u rezervu. Teško je shvatiti čemu je ova rezerva, u ovoj situaciji, trebalo da služi. Prethodne noći u napad je upućeno pet bataljona, pa nisu uspeli zauzeti grad a kako se to mislilo postići sada sa dva, odnosno tri bataljona, ostaje tajna. Umesto odlučnog pokušaja da se jednovremenim udarom sva četiri bataljona u centru grada slomi odbrana i izvrši zadatak, pribeglo se ešeloniiranju snaga i komplikovanju dejstava.

Napad je počeo u 3.30 časova 28. novembra uz dejstvo minobacača i haubice. Dosta brzo i lako 4. bataljon je upao u severni deo grada, prodrevši do

153) AVII, k. 795, br. reg. 1/4, 2,3/1, k. 418, br. reg. 2/3-1.

Sokolskog doma i apoteke gde je zadržan. Mnogo teže je u ponovljenom jurišu, 3. bataljon zauzeo položaja kod groblja i na Mikanovom brdu, izbacujući iz njih 2. gorsku satniju. Potom je u borbu uveden i 2. bataljon, pa su ova dva bataljona preko čistine po mraku produžila nastupanje ka ivici grada, čije su se konture i po mraku ocrtavale uz povremenu vatru protivnika. Žureći da se što pre domognu prvih kuća »dočekani su jakom kartečnom vatrom iz dveju haubica, te jakom strojničkom i puščanom vatrom« - kaže izveštaj branioca. Uragansku vataru pratilo je jako osvetljavanje zemljišta. Neočekivano snažan vatrene baraž pod osvetljenjem odmah je izazvao pometnju, doveo do kolebanja i neurednog povlačenja jedinice. Usled toga, napušteni su zauzeti rovovi i bunker i koje je »pred svitanje 2. satnija ponovo zauzela« bez otpora. Time je 4. bataljonu u severnom delu grada zapretilo okruženje, pa mu je naređeno hitno povlačenje. Kada je počinjao povlačenje neprijatelj mu je već izbijao iza leđa na čuke, ali je pribrani komandant bataljona Dušan Dotlić sa dve čete izvršio spretan manevr udarivši protivnika na čukama u leđa (došavši mu od Dvora), brzo i lako ga bacivši sa položaja i bataljon se povukao uredno i bez značajnih gubitaka, čime su u stvari okončani dalji napadi na Dvor.¹⁵⁴

Dok je neuspeh u prvom pokušaju (noću 26/27. novembra) primljen mirno, ovaj je izazvao trenutnu i oštru reakciju štaba korpusa. Opravdano ili ne sva odgovornost za neuspeh svaljena je na štabove 2. i 3. bataljona i oni su odmah kažnjeni. Istog dana 28. novembra, pošto su komandant i komesar 3. bataljona (Dušan Ćosić i Sava Dopuđa) smenjeni i poslani na niže položaje, dužnost komandanta 3. bataljona preuzeo je Milan Vukadinović, dotada zamenik komandanta 4. bataljona, a dužnost komesara preuzeo je Branko Stjelja, dotada obaveštajni oficir 2. brigade. Istovremeno su smenjeni komandant i komesar 2. bataljona Jovan Ćurčić i Stevo Žunić koga je zamenio Kamilo Pamuković.

Žestoki napadi na Dvor i Bosanski Novi, a naročito snažni juriši na Novi čiji je garnizon trpeo velike gubitke i jedva se održavao, jako su zabrinuli generala Štala, komandanta 714. nemačke divizije. Pored mera neposredne pomoći ugroženim garnizonima da se održe, odmah je pristupio prikupljanju snaga i stvaranju jake manevarske grupacije za protivudar radi odbacivanja napadača. Brojne njegove snage u dolini Sane, usled jakog pritiska krajiških brigada, bile su angažovane u borbi tako da sa te strane nije imao čime da manevriše radi pomoći ugroženim garnizonima. Jedino je uspeo da ujutro 27. novembra odvoji 3. četu 202. oklopnog puka, koja se iz Prijedora i pored jakog otpora kod Dragotinje probila i doturila municiju garnizonima u Bosanskom Novom i u Dvoru. Ova tenkova četa je zadržana kao pojačanje ugroženim garnizonima. Pre podne 28. novembra iz Dvora je prema Kostajnici putem prošlo 6-7 tenkova, odakle su se posle podne, pojačani sa pet oklopnih automobila i u pratnji oko 100 pešaka, vratili prema Dvoru. Pošto se protivtenkovski mitraljez pokazao neuspešan protiv srednjih tenkova, oni su se povratili u Dvor a pešadija je bila suzbijena.¹⁵⁵ Ali, u času napada na Bosanski Novi i Dvor, štabu 714, divizije stajale su na raspolaganju jake snage od četiri bataljona i čete tenkova trenutno angažovane u akciji čišćenja južno od Siska i Petrinje, pa je odmah, još 27. novembra ujutro, obustavio njihova dalja dejstva i čišćenje u tom prostoru i pristupio njihovom povlačenju u rejon Kostajnica - Volinja radi udara prema Dvoru i Bosanskom Novom.

Iz reiona Brestik, Klasnić, Maja hitno su privlačene 1. i 2. bojna 2. gorskog zdruga, a 4. bojna istog zdruga koja se zatekla u rejonu Kukuruzari u toku prepodneva 27. - novembra je vozom prebačena u Volinju, pojačana sa nekoliko tenkova 1. čete 202. oklopnog puka. Južno od Volinje naišla je na jači otpor 4.

154) Zb. V-10, dok. 4, 18, 52; V-30, dok. 183.

155) Zb. V-10, dok. 4.

bataljona 1. brigade. Nakon oštre borbe uspela je da ga odbaci i zauzme Crlješnicu (k. 284), gde je prenoćila, a pridati tenkovi povratili su se u Kostajnicu. Ujutro 28. novembra u 8 časova u Volinju je stigao 3. bataljon 741. puka 714. nemačke divizije i pola baterije 2. gorskog zdruha. U 8.45 u Volinju je vozom stigla i 1. bojna 2. gorskog zdruha, dok se 2. bojna nalazila daleko na maršu i očekivala se oko podne u Kukuruzarima. Ali, kako je izvestio njen zapovednik »ona se poslije četvorodnevnih borbi mogla upotrebiti kao pričuva (rezerva - Đ.O), jer ne predstavlja nikakvu borbenu vrednost«, tako da se toga dana na njeno učešće u nastupanju nije moglo računati. I pored toga, ujutro 28. novembra do 9 časova, u rejonu Volinje stajale su moćne snage od tri jaka bataljona sa štabom i prištapskim jedinicama 2. gorskog zdruha - svega oko 2.000 vojnika - spremni za nastupanje, pod komandom nemačkog majora Emera (Emmera) komandanta 3. bataljona 741. nemačkog puka.

U 8.30 počela je neposredna priprema napada koji je imao početi u 10 časova, u sledećem rasporedu: od Une do zaključno k. 284 nastupala je 4. bojna, desno od nje do slova »C« od natpisa Crlješnica (sekcija Kostajnica 1:100.000) nastupao je 3. nemački bataljon, desno od njega pa do potoka južno k. 397 nastupala je 1. bojna 2. gorskog zdruha, sa komandnim mestom kolone u pošti Volinja. Za prvi cilj (bliži zadatak) koji je trebalo dostići određena je linija selo Oraovica - selo Golubovac. Nastupanje je počelo u određeno vreme i u 10.20 naišli su na otpor 3. bataljona i delova 4. bataljona 1. brigade koje su odbacivali, a delimično i potiskivali tako da su do 16 časova dostigli liniju u visini Kosijersko brdo (tt. 275, k. 270). Pošto je komandant kolone, odnosno komandant nemačkog 3. bataljona, major Emer, bio ranjen u rejonu k. 115 tu je odmah, u 16 časova, komandu preuzeo komandant 2. gorskog zdruha pukovnik Gregurić, u prisustvu zapovednika 2. domobranske divizije pukovnika Čanića i nemačkog potpukovnika fon Gejša (von Geysso).

Preuzevši komandu, pukovnik Gregurić je odmah pregrupisao snage pa je nastupanje nastavio sa 3. nemačkim bataljonom u zahvatu puta Volinja - Dvor, desno pravcem: Kosijersko brdo - Golupsko brdo - Krstovi - Šokačko brdo - Metla - Stubovi - Dvor nastupala je 4. bojna, a desno od nje 1. satnija 1. bojna pozadi koje su išle ostale dve satnije stepenasto jedna iza druge »sa zadatkom da štite povoz zdruha«. Zaštitnicu su obrazovali opkoparski (pionirski) i stražarski vod zdruha. Kako su delovi 1. brigade bili razbijeni i odbačeni, nastupanje je nastavljeno bez otpora i već u 19 časova dostignuta je Divuša gde su naišli na delimično spaljen most koji su ubrzo popravili i produžili nastupanje. Na Golupskom brdu naišli su na otpor 1. bataljona 1. brigade koga su u »žestokom jurišu« odbacili, da bi potom na isti način zauzeli u Krstove (k. 224) odbacujući 2. bataljon 1. brigade. Lako odbacujući njen bataljon po bataljon, 1. brigada se našla čitava odbačena u stranu po delovima i koloni je dalje put prema Dvoru bio otvoren. Pred Strugom je komandant zdruha utvrdio da mu je desnokrilna 1. bojna »koja se kretala najtežim zemljištem u mrkloj noći i kod koje se čula jaka vatra« mnogo zaostala, ali je nastupanje morao nastaviti ostavljajući je da se sama snalazi. Prva bojna je nailazila na uzastopne otpore delova 1. brigade koji su takođe uzastopno odbacivani sa glavnog pravca, pa je mnogo zaostala, kada se probio do Krstova zapovednik bojne nije se usudio da usamljen produži nastupanje u noć. Poseo je Krstove (k.224) i na njima bez teškoća sačekao dan, produžujući danju marš prema Dvoru bez otpora gde je stigao u 15 časova. Nastavljajući nastupanje nemačkim bataljonom i 4. bojnom kolona je u rejonu Struge naišla na žestok otpor jedinica 2. brigade koje su tu taman pristizale.

I pored drugog uzastopnog neuspeha u štabu korpusa nisu odustali od namerе da se daljim napadima pokuša osvojiti Dvor, nadajući se da će 1. brigada uspeti suzbiti ili bar zadržati protivničko nastupanje od Volinje, za koje se moralo znati, pa je u toj nameri 2. brigada u toku 28. novembra zadržana na

položajima oko Dvora. Očigledno, u ovome slučaju, obostrane mogućnosti, a naročito namere i mogućnosti protivnika, nisu realno sagledane ni pravilno procenjene pa su se nade i namere zasnovane na njima ubrzo pokazale čiste iluzije. Ni 28. novembra uveče, kada je oko 19 časova protivnička kolona bez otpora ušla u Divušu, situacija nije realno shvaćena i procenjena. Još je postojalo verovanje da će ona tu biti zadržana otporom 1. i 2. bataljona 1. brigade koji su se još nalazili ispred nje na uzastopnim položajima ili će možda prekinuti nastupanje noću i u dostignutom rejonu zanoćiti. Međutim, tek kada se kasno noću saznalo da nemačko-domobranska kolona nezadrživo nastupa i da je poslednje bataljone 1. brigade odbacila sa položaja Golupsko brdo i Krstovi shvaćeno je da je situacija iz osnove izmenjena u korist protivnika, pa je rešeno da se 2. brigada od Dvora hitno rokira njemu u susret. U rejon Metla (k. 256), iznad sela Struge, upućen je 3. bataljon, dok je 4. bataljon rokirao od Dvora do iznad sela Zamlače. Bataljoni su imali zadatak da posednu položaje po bregovima iznad sela frontom prema putu, kako bi kolonu duž puta zahvatili po dubini vatrom i jurišem. Raspored i zadatak bataljona je verovatno proizašao iz uverenje da se protivnik, pošto više ne nailazi na otpor, neće lomati po ispresecanom zemljištu noću već će se kretati oko puta. Procena se opet pokazala neosnovanom.

Negde oko ponoći 3. bataljon je hitao na zadatak, pa kada je poodmakao od Dvora, negde na domaku Šuškola, kolonu na maršu slučajno je pogodila artiljerijska granata. Slučaj je hteo da pogodi mesto gde su se trenutno nalazili komandant Milan Vukadinović i politički komesar bataljona Branko Stjelja. Obojica su poginula, a još nekoliko boraca je palo mrtvo i ranjeno.¹⁵⁶ Iako je oko kolone eksplodiralo još nekoliko granata, bataljon je gotovo bez zadržavanja produžio na zadatak i na vreme poseo određene položaje. U vreme, oko 3 časa 29. novembra, kada je bataljon razvijao i posedao položaje iznad sela, neprijatelj je već prednjim delovima prispeo u Strugu.

Ujutro 29. novembra oko 3 časa 2. lička brigada bila je u ovome rasporedu. Na padinama Metle (k. 256), iznad sela Struga, položaje je posedao tek prispeli 3. bataljon. Desno i dalje od njega, iznad sela Zamlača, iznad ceste nalazio se 4. bataljon. Od njegovog desnog krila, pod pravim uglom pravo na zapad, frontom prema Dvoru položaje je držao 1. bataljon, a desno od njega iznad Cerika do k. 196 položaje je držao 2. bataljon »sa zadatkom da spreči neprijatelju izvlačenje iz Dvora.« Možda ova pojedinost osvetljava nerealnu procenu situacije ili njeno potpuno nepoznavanje.

Odbacivši poslednje delove 1. brigade na položajima Golubsko brdo i Krstovi nemačko-domobranska kolona je produžila nastupanje, s tim što se 4. gorska bojna preko Šokačkog brda (k. 233) usporenije kretala nego nemački bataljon u zahvatu puta, a pred Strugom je ustanovljeno da je i 1. bojna daleko zadržana. Sve to je dovelo do izvesnog zastoja pred Strugom, pa je do sukoba sa 3. bataljonom došlo oko 4.30. Čim je bataljon poseo položaj, istureni su izviđači prema selu koji su ubrzo javili da je selo puno vojske i da se čuje mnogo njima nerazumljivog nemačkog jezika. Bio je to prvi dodir boraca 2. ličke brigade sa nemačkom vojskom. Pošto je bataljon gotovo istovremeno napadnut sa fronta iz Struge i u levi bok sa pravca Šokačkog brda, protivnik je očigledno pravovremeno otkrio njegovo prisustvo na bregovima iznad sela. Čim je sukob počeo komandir levokrilne čete Jovan Jocan Sadžak, dovitljiv, hrabar i odvažan starešina, pokušao je povijanjem fronta prema levom boku zadržati 4. boju, ali nije uspeo. Ceo bataljon se našao u žestokom i dramatičnom sukobu, uz obostranu

¹⁵⁶ Milan Vukadinović, komandant i Branko Stjelja, politički komesar bataljona, primili su dužnosti prethodnog dana. Bili su to mladi ljudi, odvažni i hrabri borci, pametni i perspektivni rukovodioci. Iste noći, samo nekoliko časova kasnije iznad Struge u sukobu sa neprijateljem ručnim bombama ranjen je i operativni oficir bataljona Đorđe Orlović. Time je praktično štab 3. bataljona izbačen iz stroja.

upotrebu ručnih bombi. Četvrta bojna napala ga je u levi bok a 3. nemački bataljon frontalno od puta. Sudar je bio beskompromisan i odsudan. Bregovi iznad Struge su se zakratko zatresli, goreli i prolamali od praska ručnih bombi. Bataljon nije mogao izdržati nalet mnogo nadmoćnijeg protivnika, ubrzo je popustio i povukao se prema selu Javoranj. U međuvremenu, dok je 3. bataljon vodio borbu, 4. bataljon iznad Zamlače i 1. bataljon povijali su se frontom prema napadaču, ali ga nisu mogli ozbiljnije zadržati i kolona je u 8 časova 29. novembra 1942. godine ušla u Dvor spojivši se sa tamošnjom posadom, rešivši time situaciju u svoju korist. Još neko vreme bataljoni 2. brigade održavali su, uglavnom vatrom i na odstojanju, borbenu dodir sa osiguravajućim delovima protivnika. Oko 10 časova u štabu korpusa je rešeno da se dalje bezizgledne borbe oko Dvora obustave i da se sve jedinice povuku iz dodira sa neprijateljem.¹⁵⁷¹

U četvorodnevnom dramatičnim borbama oko Dvora na Uni nijedan od glavnih zadataka nije izvršen, niti je bilo koji od planiranih ciljeva postignut, mada su snage 1. hrvatskog korpusa pretrpele ogromne gubitke. Njegove četiri brigade (dve ličke, dve banijske) koje su učestvovala u borbama imale su oko 310 boraca izbačenih iz stroja. Od toga 85 poginulih, a ta brojka se znatno uvećavala naknadnim umiranjem mnogih ranjenika. Dve brigade 6. divizije imale su 49 mrtvih i 119 ranjenih. Ne raspolaze se posebnim podacima o gubicima 2. ličke brigade. Ali, ako je verovati podacima koje iznosi Ilija Radaković da je 1. brigada imala 14 mrtvih i oko 30 ranjenih, onda je 2. brigada imala 35 mrtvih i 89 ranjenih, dakle, ukupno 124 borca izbačeno je iz stroja. Pored toga, iz stroja je izbačen štab 3. bataljona »Mičo Radaković«, poginuo je Kamilo Pamuković, politički komesar, 2. bataljona koji je dužnost primio 28. novembra umesto Steve Žunića, i Petar Pejica Hinić zamenik političkog komesara 2. bataljona »Ognjen Priča« a još 18 starešina izbačeno je iz stroja.¹⁵⁸¹ Divizija je ukupno zarobila oko 39 neprijateljskih vojnika.

Nemačko-domobranske snage imale su relativno male gubitke. Posada u Dvoru imala je ukupno: 2 mrtva, 13 ranjenih i 14 nestalih (zarobljenih) vojnika. Kolona od Kostajnice imala je 7 mrtvih, 22 ranjena i 2 nestala domobrana, a 3. nemački bataljon je imao 4 ranjena, među njima je bio i komandant bataljona, i 3 nestala vojnika. Ako se ovome broju dodaju i gubici oružnika i milicionera (u Zamlači) onda bi njihovi ukupni gubici iznosili: 11 mrtvih, 39 ranjenih i 39 nestalih (zarobljenih) vojnika, dakle, ukupno 89 izbačenih iz stroja.¹⁵⁹¹

Neuspeh je bio potpun, operativna inicijativa je ispuštena ništa od planiranog nije postignuto a pale su velike žrtve. U svojim izveštajima Glavnom štabu Hrvatske, štab 1. korpusa ukazuje na nesnalaženje, pasivnost i neinicijativnost štabova brigada koji ne umeju manevrisati svojim jedinicama, ali po njemu glavni krivci su štabovi bataljona. Štab divizije ne pominje kao da nije ni postojao, možda i zbog toga što gaje on svojim uplitanjem u komandovanje do bataljona potisnuo u stranu. Koliko je štab divizije uistinu bio lišen uvida u raspored i dejstvo svojih jedinica, pokazuje i poruka komandanta divizije upućena komandantu korpusa: »Molim da mi se pismeno pošalje raspored mojih snaga po novom rasporedu pošto nam nova linija telefonska nije u redu, pa dok se popravi može biti dugo vremena«.^{159a31}

Evo kako je štab korpusa, u izveštaju Glavnom štabu Hrvatske ocenio uzroke neuspeha: »Napad na Dvor nije uspeo prvenstveno radi nesnalaženja štabo-

157) AVII, k. 15, br. reg. 27/1-14, 27/1-18, 27/1-34, 27/1-42, 27/1-43, 28/1-15, 28/1-29, 28/1-31, 28/1-32, 29/1-17, 30/1-5, 26/1-42, 28/1-39, 30/1-5, 30/1-15, 26/1-37, 26/1-39, 28/1-15; k. 16, br. reg. 3/1-51, 3/1-52, 2/1-9, 2/1-15, 4/1-15; k. 53, br. reg. 13/1-3, 14/1-2, 15/1-3.

158) Zb. V-10, dok. 4, 18, 52, 61.1. Radaković: članak u knj. »Lika u NOB-u 1942«, VIZ, Beograd, 1971. str. 538, M. Šakić, isto delo str. 588-592.

159) Zb. V-10, dok. 134, AVII, k. 16, br. reg. 2/1-9, 3/1-52.

159-a) AVII, k. 424C, br. reg. 34-8.

va bataljona 2. brigade, radi miniranih položaja, dobro utvrđenog neprijatelja i snažnog otpora koji je pružio. Uz to je bila neefikasna pomoć naše artiljerije, jer usled malog broja topova i nedovoljnog broja municije nije moglo biti skoncentrisana sama vatra i uništena neprijateljska utvrđenja.« U jednom izveštaju utvrđeni su i krivci za neuspeh korpusa, a to su: »štabovi dvaju bataljona 2. brigade koji su neovlašćeno naredili povlačenje snaga iz Dvora. Komandanti i komesari tih bataljona kažnjeni su degradiranjem na komandire i komesare četa.«¹⁶⁰⁾ Bili su to: iz 2. bataljona Jovan Ćurčić i Stevo Žunić, a iz 3. bataljona Dušan Ćosić i Sava Đopuđa.

Teško se, zaista, složiti sa ocenom da su samo dva bataljona, odnosno njihovi štabovi krivi za potpun neuspeh korpusa, pogotovo što objektivne činjenice koje su i tada bile očigledne govore suprotno. Za sve vreme borbi oko Dvora nije se desio slučaj, ni u 1. ni u 2. brigadi, da su dva bataljona dejstvovala zajedno, međusobno povezano i usklađeno, što svakako nije krivica štabova bataljona. Naprotiv, bataljoni su se u izvršavanju dobijenih zadataka svojski zalagali, neki ih u početku i uspešno izvršavali, ali su tada ne svojom krivicom ostajali usamljeni, pa su pojedinačno tučeni i odbacivani sa velikim gubicima.

Umesto postavljanja jasnih ciljeva dejstva i preciznih zadataka divizijama i brigadama uz obezbeđivanje neophodne pomoći i kontrole u njihovom izvršavanju, ostavljajući njima slobodu u izboru manevra i načina izvršenja kao i rasporeda bataljona po pravcima i zadacima, štab korpusa se upustio u podelu zadataka po bataljonima što je pasiviziralo štabove brigada. Od samog početka snage su raspoređene po bataljonima, bez čvrstog usaglašavanja njihovih postupaka i međusobnog sadejstva u izvršavanju zajedničkog zadatka, tako da nijedna brigada 6. divizije ni u jednoj situaciji nije dejstvovala prikupljeno svim svojim snagama ka određenom cilju, mada je upravo to situacija neizostavno nametala. Sto do toga nije došlo, dakako, odgovoran je štab divizije koji se, kao i štabovi brigada neinicijativno do kraja držao. Prekomernim uplitanjem korpusa njihov slab rad se ne može pravdati, već samo donekle objasniti.

Mada je posada u Dvoru bila brojno jaka, dobro utvrđena i spremna na upornu odbranu, ona ipak nije bila nesavladiva i neranjiva. Mogućnost temeljite pripreme i organizacije napada relativno odmornim snagama, zatim kvalitet i ukupni odnos snaga u početku napada, pružali su realne izgleda na uspeh. Poraz je došao kao posledica subjektivnih propusta, pa i grubih grešaka, na pojedinim stepenima komandovanja. Usled neumešnosti da se racionalno odmere i upotrebe postojeće snage i sredstva, propuštena je povoljna prilika da se neprijatelju nanese poraz i da se u mnogo čemu briljantna bihaćka operacija završi potpunim uspehom.

Nakon povlačenja od Dvora i neophodnog odmora i sređivanja 2. lička brigada je domarševala u Liku i 8. decembra bila u dejstvu na sektoru Gospića.

160) Zb. V-10, dok. 61.